

OPEN
MONUMENTEN
DAG

Tekst: Eppo van Bolhuis
Redactie: Clara Leenstra

Het Warmond Hart van Warmond

Over vijf belangrijke
plekken in het dorp
en veel meer...

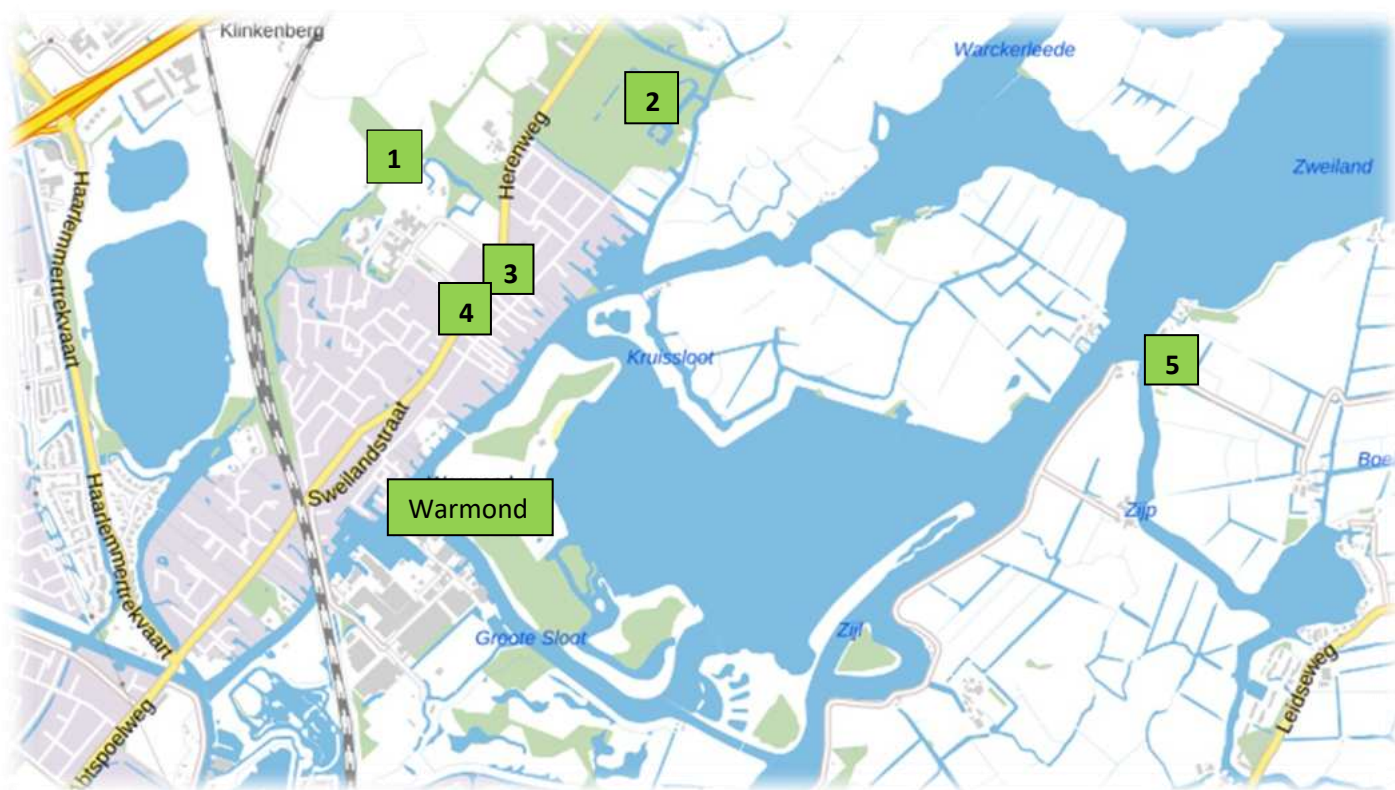
Gratis boekje
bij VVV

Inclusief programma
en routekaart

13 en 14 September 2025

Inhoud:

Inleiding: het Hart van Warmond?	blz.	3
1. Het religieuze hart: De Oude Toren	blz.	7
2. Het machtscentrum: Het Warmondse Kasteel	blz.	14
3. Het bestuurlijk centrum: Het Rechthuis en schoutenhuis	blz.	20
4. Het sociale midden: Het Pleintje bij de pomp	blz.	26
5. Spil van de Kaagweek: De Kaagsociëteit	blz.	31
Tenslotte: Het Hart van Warmond	blz.	40

Met dank aan onze 'informatieve' sponsors:

Historisch Genootschap Warmelda
Mathieu Fannee
Ineke Jansen

Inleiding: Het Hart van Warmond ?

Wat is het hart van Warmond? Dat is onze belangrijkste vraag dit jaar. Waar is Warmond ontstaan en wat is voor de Warmonders de belangrijkste plek? Huis *Middendorp* lijkt in naam wel het centrum van Warmond te zijn, maar is dat waarschijnlijk niet.

In veel dorpen is de kerk de spil waar alles om draait, bijvoorbeeld in Zeeuwse ringdorpen en op Groningse en Friese terpen. Bij Drentse esdorpen liggen kerk, boerderijen en huizen bij of rond de *es* of *brink* waar 's avonds de koeien en schapen werden verzameld.

Alleen lintdorpen ontwikkelden zich langgerekt langs een waterloop, een doorgaande weg of op een hoge oeverwal. Warmond lijkt op zo'n lintdorp. De huizen liggen aan de rechte weg over de strandwal en langs het water van de Leede.

En toch? Is Warmond wel ontstaan als lintdorp? De ruïne van de oude kerk, de Oude Toren, staat immers niet in dit langgerekte centrum van Warmond. De kerk staat binnen een rond ommuurd terrein, zoals Zeeuwse kerken en ook de Dorpskerk van Sassenheim en het Witte Kerkje van Noordwijkerhout. In deze dorpen vormt de kerk een middelpunt.

De Warmondse kerk ligt hoger en ver van het eigenlijk centrum. Heeft de kerk van Warmond ooit in het hart van het dorp gelegen? Of is Warmond ontstaan als een soort esdorp, met gemeenschappelijk akkerland tussen de kerkbuurt en het dorp langs de Leede? Waar was en is het hart van Warmond?

In dit boekje gaan wij, aan de hand van 5 plekken met monumenten, op zoek naar het echte Hart van Warmond. Daarnaast vertellen we over het dorp en over bijzondere inwoners, aangevuld met opmerkelijke verhalen.

Veel leesplezier en we zien u graag tijdens de Open Monumentendagen 2025!

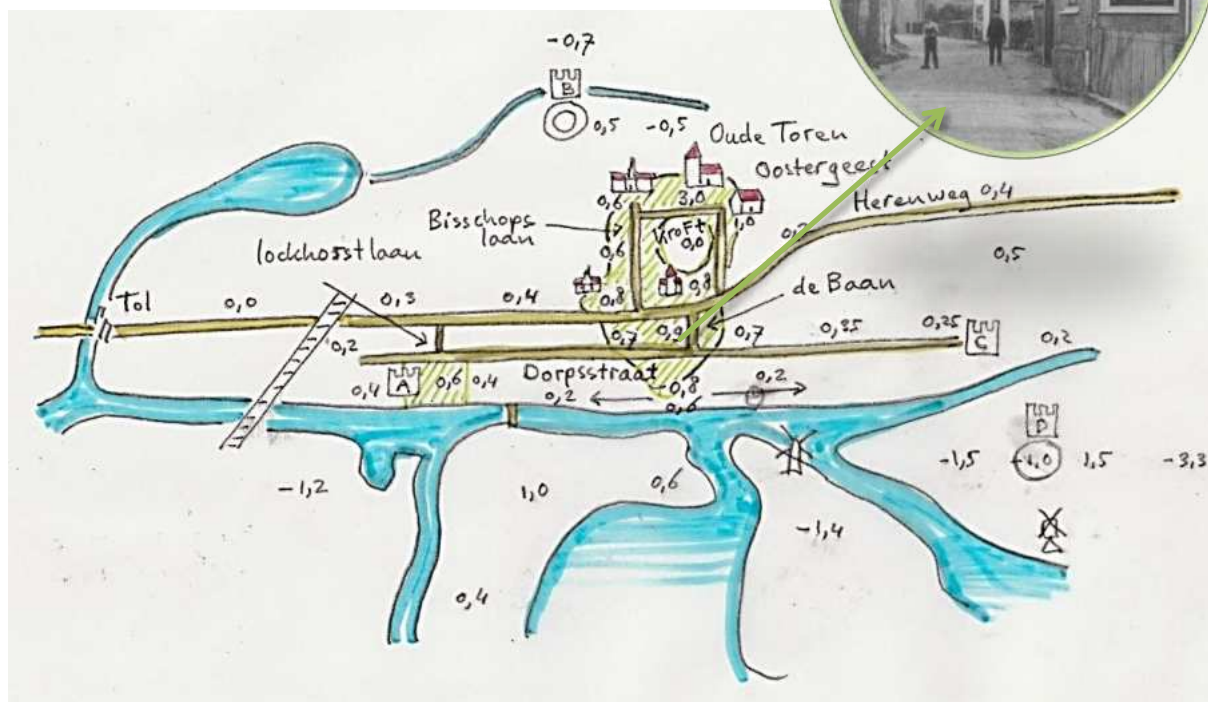
Comité Open Monumentendag Warmond: Eppo van Bolhuis
Henny Langenberg
Clara Leenstra
Ruud van der Loos

Contact: post@oranjerietje.nl

Hoogteverschillen

Als we veronderstellen dat ons dorp is ontstaan op het hoogste en droogste deel, is het interessant om de hoogteverschillen in Warmond eens te bekijken. Warmond ligt op de oudste strandwal, een vroegere duinenrij langs de Noordzee. Wij zien daar nu weinig van terug, want de oude duinen zijn door verstuinging en wegspoelen lager geworden dan de nieuwere duinen die nu aan zee liggen. Als wij Warmond op de hoogtekaart van Nederland bekijken, dan zijn er een paar plekken die duidelijk hoger liggen dan het omringende dorp:

- Oude Toren 3 m
- Huis Oostergeest en N.O. gebiedje 1 en 1,5 m
- Huis Vroenhof 1,2 m
- Katholieke kerk en PKN-kerk 0,8 tot 1,2 m
- Huizen ten zuiden van de Baan 0,9 m (foto)
- Kasteel Oud Teylingen (A) 0,4 tot 0,6 m
- Dirks Steenhuis (B) 0,5 m

Het Huys te Warmont ligt slechts op een hoogte van 0,3 meter. Het akkerland tussen de oude kerk en het dorp heeft vroeger veel hoger gelegen. Dit gebied is waarschijnlijk in de 16^e en 17^e eeuw afgegraven tot 0 meter NAP (bron: Mathieu Fannee). Het zand is vermengd met klei en veen tot geestgrond. Dit huidige moestuingebied heet nog "De Kroft". Het woord kroft betekent, "akker in de duinen" of "afgeperkt stuk land". Door het afgraven van de oude strandwal liggen de Oude Toren en het naastgelegen huis Oostergeest hoger dan de Kroft. Het verschil met dit hoogstgelegen deel en de polder achter de Oude Toren is zo'n 3,5 meter. (Bron: www.ahn.nl).

Het is de bekende arts en natuuronderzoeker Johannes Le Francq van Berkhey uit Warmond die de term "geestgrond" in 1765 voor het eerst gebruikt. Later blijkt deze geestgrond uitstekend geschikt voor de bloembollenteelt.

Waar ontstaat het oudste dorp?

De hoogst gelegen delen van Warmond zijn al vroeg bewoond. De randen van de strandwal liggen veilig hoog én dicht genoeg bij het grondwater voor een waterput. Zo zijn op de strandwal achter Mariëngaerde sporen van bewoning uit de steentijd gevonden, dus zo'n 4500 jaar oud. Dat hier op de wal de eerste kapel staat, de latere kerk, is niet zo verwonderlijk. Bij de kerk ligt het vroegst bekende kasteel van de heer van Warmond. Op zijn domein, buiten het dorp, zal deze kapel zijn gesticht. Dit kan een aanwijzing zijn, dat het dorp aan de Leede al voor de bouw van de kapel bestaat. Ten westen van de kerk zijn op luchtfoto's ronde structuren te zien, die kunnen duiden op (versterkte) huizen. Op 17^e-eeuwse kaarten zijn ten zuiden van de kerk wat huizen te vinden, maar alles wijst erop dat de Kerkbuurt nooit druk en lang bewoond is geweest.

Het hoogteverschil bij minder oude gebouwen, zoals buitenplaats Vroenhof en de katholieke kerk en misschien de PKN-kerk, is te verklaren door het extra opbrengen van zand. Op zand staan de gebouwen hoog en droog en er hoeft niet geheid te worden. Maar ook de huizen rond de Baan blijken hoger te liggen en deze hoge ligging zet zich gedeeltelijk voort richting de Leede. Zou dit kunnen betekenen dat de grond onder de kerken altijd al hoger was? Het lijkt erop dat het hele gebied, gelegen tussen de Laan van Oostergeest en de Bisschopslaan, lopend van de Oude Toren via de Baan naar *Middendorp* aan de Leede, van oudsher het hoogste deel van het dorp is. Is dit het bewijs dat hier het dorp rond een gemeenschappelijk akkerland is ontstaan? We weten het niet.

Terzijde: de vrouwen van Warmond

Wij doen altijd ons best om ook vrouwen in ons boekje een plaats te geven, maar dat lukt maar moeizaam, want de geschiedenis draait vooral om mannen. Zelden hoor je of lees iets over de Warmondse vrouwen. Zij zijn de stille kracht. Zij houden het dorp draaiende.

Ook Warmond kent boerentradities, bijvoorbeeld de Zuid-Hollandse klederdracht. Die is 100 jaar geleden al ouderwets. Buitenlandse toeristen die ons dorp bezoeken zijn er dol op:

“Des Zondags en op feestdagen zien we nog een paar “kap-en-ijzers” verschijnen. Wat een machtig jammer, dat die mooie kap, over een niet langen tijd misschien totaal uitgestorven zal zijn want het jongere geslacht wil er niet meer aan. Een enkele, héél enkele nog, maar bijna alle jonge meisjes laten het over aan

hun moeders en grootmoeders, en zetten zelf liever een reuzenhoed á la Chantecler op (zie foto). Daarmede wil ik niet zeggen, dat ook in het dorp wel meisjes zijn, wier kopje een goed figuur maakt onder zoo'n nieuw-modischen hoed. De Zuid-Hollandsche kap is mooi en blijft mooi. Het is moeilijk te begrijpen, hoe boerenmeisjes zich schamen dit sierlijke hoofdtooisel te gaan dragen, omdat ze het zo... boersch vinden. Moge er een tijd aanbreken, dat het “gouden ijzer” weer in zijn ere hersteld wordt! De boeren beleven tegenwoordig zoo'n goede tijd; zou dat misschien nog schelen?”

Leidsche Courant, 1910

Warmund en Warmont

In een niet-deskundige poging de naam *Warmond* te verklaren, maken wij dit jaar eerst een uitstapje naar Ivrea, aan de voet van de Alpen. Daar is eind 10^e eeuw een *Warmund* of *Warmundus* bisschop. Veel weten we niet over hem. Het is een naam die dan voorkomt in het Duitse taalgebied. De betekenis is: *war* = *waar* en *mund* = *mond*, *spreker van de waarheid* dus, ook wel *Veremondo*.

Deze bisschop *Warmundus* krijgt ruzie met markgraaf Arduin over landzaken, waarna de bisschop aan de paus vraagt om deze markgraaf te excommuniceren. De brief aan de paus en de door hem uitgesproken excommunicatie-formule zijn bewaard gebleven. Vooral teksten van Warmundus voor de eucharistieviering, *het sacramentarium*, zijn van groot belang bij de studie van middeleeuwse rouw- en begrafenisrituelen. Hij overlijdt rond 1010. Arduin wordt uiteindelijk koning van Italië.

Een andere bekende Warmund is patriarch van Jeruzalem van 1118 tot 1128, ook wel *Waremond* of in het Frans *Guermond*. Guermond geeft de andere betekenis van Warmund: *warjan* = *verdedigen* en *mund* = *de beschermer/bescherming* of *voogd*. Warmund is afkomstig uit Picquigny in Noord-Frankrijk. Zijn vader is bisschop van Amiens. Warmund is bekend van zijn *Pactum Warmundi*, het verdrag tussen het kruisridder-koninkrijk van Jeruzalem en de Republiek Venetië. Hij is een goede vriend van koning Baldwin II van Jeruzalem. De Venetiaanse vloot zal volgens het pact de kruisridders helpen bij de inname van Tyrus, het laatste moslimbolwerk.

Hoe dit alles verband houdt met Warmond? We hebben geen idee. Wel valt natuurlijk op dat de woorden Warmund en Waremond erg lijken op de naam van ons dorp. We mogen aannemen dat de voornaam Warmund ook bekend is in onze landstreek. In 1063 staat een kapel in Warmunda, later Warmonde. Warmunda kan *zij die de waarheid spreekt* betekenen, met Warmonde als de mannelijke vorm. Mogelijk is Warmond uit deze voornaam ontstaan, zoals veel oude plaatsen in onze streek voornamen bevatten. Bijvoorbeeld Sassenheim: *huis van Saxo* en Oegstgeest: *geest van Osger*.

Lang is gedacht dat een naam als Roermond *monding van de Roer* betekent. Nu denkt men dat het is afgeleid van het Latijnse *mundium* of *mont*: *macht*, *voogdij* of *bescherming*. In het vroegmiddeleeuwse Frankische Rijk worden voogden aangesteld, *montboors* of *monboors*, die de streken besturen. Hun burcht heet ook een *mundium* of *mont*. *War-* kan hier afgeleid zijn van het Germaanse *warjan*, dat in alle West-Europese talen is terug te vinden als *wer*, *war* of *quar*. *War-* betekent dan *(af)weren* of *verdedigen*. Zo kan Warmond: *verdedigingsburcht* betekenen of *verdedigingsburcht van de voogd*.

Wie zou deze voogd dan zijn geweest? De heer van Warmond? Het wordt nog interessanter: de oud-hoog-Duitse vorm *Warjan* is ook gebruikt als naam voor de Germaanse stam de Warnen, waar we eerder over spraken. Zou dat toeval zijn? Wij denken van niet. En als hier inderdaad de Warnen hebben gewoond, dan zou Warmond zelfs kunnen betekenen *de burcht van de Warnen*. En de plaats van zo'n burcht is vast op of bij het hoogste punt van het dorp, dus bij de Oude Toren. Zoals elk jaar is voor Warnen in Warmond geen enkel bewijs. Maar een kasteel, zien we zo, stond hier weldegelijk.

1. Het religieuze hart: De Oude Toren

Met 3 meter boven NAP is het kerkhof bij de Oude Toren het hoogste punt van Warmond. Oude Germaanse heiligdommen liggen vaak op een heuvel met daarop een grote eik. Of de plaats van de oude toren een Germaans heiligdom is geweest, weten wij niet. De locatie leent zich er goed voor. We weten, zoals gezegd, dat hier al in 1049 een kapel staat.

Het begint in Engeland. Engeland is lange tijd een provincie van het Romeinse Rijk, Britannia genaamd. Zoals overal in het Romeinse Rijk wordt hier een veelheid aan goden aanbeden. Vaak zie je dan dat Romeinse goden met plaatselijke goden samensmelten. Het christendom is ook hier slechts één van de vele religieuze culten. In de derde en vierde eeuw neemt het aantal christenen in het Romeinse Rijk toe. Eind vierde eeuw staat de Romeinse noordgrens overal onder druk door migratie. In Brittannië worden de Romeinen aangevallen door de Picti uit Schotland. Ook de Scotti uit Ierland en de Saksen uit Germania (Duitsland) vallen het land binnen in wat misschien wel een georganiseerde aanval is. Ondertussen steken op het vasteland de Franken en de Saksen de Rijn over en komen in Noord Gallië (Frankrijk en België) terecht.

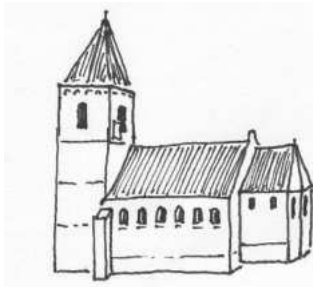

In Brittania slaagt een Romeins leger er uiteindelijk in om alle indringers terug te drijven tot achter de muur van Hadrianus, die Engeland en Schotland scheidt. Maar uiteindelijk ziet de Romeinse keizer zich gedwongen alle troepen uit Brittannië terug te trekken om hier, bij ons, de Galliërs tegen te houden. De Germaanse stammen van de Angelen en Saksen nemen Brittania in, vernietigen de eerste kerken en vervangen de christelijke god door hun eigen goden. Vanuit Canterbury, York en Lindisfarne (foto boven) weet het christelijk geloof later weer een stevige voet aan de grond te krijgen in Engeland. In onze streek nemen de Franken de controle over. Hierbij past ook het onbevestigde verhaal van de Germaanse stam van de Warnen, die zich bij de monding van de Rijn zouden hebben gevestigd.

De monnik Clemens Willebrord is in 658 geboren in Northumbria, dat sinds 627 christelijk is. Dit gebied in het noorden van Engeland staat onder invloed van het bisdom York en het klooster op *The Holy Island* van Lindisfarne (foto). In York volgt Willebrord een religieuze opleiding. Twee eerdere missies van voorgangers naar Frisia, het gebied boven de Rijn waar van oudsher de Friezen wonen, mislukken. In een derde poging steekt Willibrord met 11 of 12 metgezellen de Noordzee over. Zij landen bij Katwijk. Na jaren van missiewerk in Frisia sticht Willibrord daar in 739 een kerk. Oegstgeest is dan al een dorp met boerderijen en werkplaatsen langs de Rijn. Dit huidige Groene Kerkje is de moederkerk van de latere kapellen in de buurt. Eén kapel komt in Warmond te staan op de plaats van de Oude Toren. Uiteindelijk wordt Willebrord bisschop van Utrecht en aartsbisschop van de Friezen. Hij sterft in Echternach, de grote abdij in Luxemburg, die hij zelf stichtte. Echternach is belangrijk bij de oprichting van kloosters. Willibrord wordt de *Apostel van de Lage Landen* genoemd en natuurlijk is hij nu een van onze vele katholieke heiligen. Onze kloosters stammen pas uit begin 15^e eeuw.

De oude Sint Matthijskerk

kerkje er mogelijk uitgezien heeft, met al dan niet een losse lage toren.

De Sint Matthijskerk is in de 12^e eeuw met tufsteen gebouwd als vervanger van de kapel van Warmond. De toren is in de 14^e eeuw toegevoegd, gebruikmakend van tufsteen van de oude kerk en van enorme bakstenen, ook wel kloostermoppen genoemd. De toren is nu het oudste gebouw van Warmond. De kerkmuren stammen van de uitbreiding in 1525, toen de kerk is vergroot en het hoogkoor of priesterkoor is toegevoegd. Links een schets van hoe het eerste

Het nabijgelegen kasteel van heer Frank van Wamond, *het Hoge Huys*, wordt uiteindelijk onderdeel van het vrouwenklooster Sint Ursula, waar wel 30 nonnen wonen. Op oude kaarten is nog een soort buurtschapje te zien. Het ronde kasteel van Dirk van Teylingen is uiteindelijk onderdeel van de kloosterboerderij van het mannenklooster Marienhaven geworden.

Op een kaart die Bilhamer maakt in opdracht van de Spaanse koning, zijn de belangrijkste gebouwen van Warmond getekend, voor 1573. De Leidenaren verwoesten in dat jaar bij het beleg van Leiden de kerk en de kloosters. Rechtsboven zien wij het huis te Warmond en linksonder kasteel Oud Teylingen. Links van de kerk staat het vrouwenklooster en daaronder het mannenklooster. Dit is de enige afbeelding van de kloosters. Interessant is dat ook de Oude Dam, het voetpad van Warmond naar Oegstgeest, belangrijk genoeg is

om te tekenen. De beide kastelen hebben een slotgracht, hier uitgebeeld met een cirkel. Om het mannenklooster loopt een cirkel van rondjes of lusjes. Deze zien wij ook op de kaart terug bij de kerk van Rijnsburg en Leiderdorp. Hiermee wordt de kloostermuur of de muur van het kasteel van Dirk van Teylingen, naast het klooster, aangegeven. Het vrouwenklooster heeft ook een kloostermuur, maar die valt nogal eens om en ondeugende nonnen kunnen er 's nachts gewoon overheen klimmen. Niet echt van belang dus voor een militaire kaart. Onder deze muur loopt een gang van het vrouwenklooster naar de kerk. Aan de noordkant is nog het traptorentje te herkennen waar de gang eindigt en waar de nonnen op de galerij boven kunnen komen. Beide kloosters hebben een eigen kerk maar de nonnen en monniken volgen ook diensten in de dorpskerk.

Impressie voor verwoesting

Op een kaart van Balthasar Florisz. uit 1615 lijkt de kerk met de Oude Toren vreemd genoeg nog intact en geen ruïne. Het hoge koor is goed te zien. Op de grote toren is een kleine torentje geplaatst, zoals bij de kerken van Rijnsburg en Voorschoten. Op het schip staat een dakruiter, een klein spits torentje. Is dit misschien de enige realistische afbeelding van de kerk voor de verwoesting?

Sint Matthijs, de 13^e apostel

We kunnen de naam Warmund niet linken aan de Warmondse kerk, want die is gewijd aan Sint Matthijs of Matthias. En dat is best bijzonder, want wij kennen maar vier Sint Matthiaskerken in Nederland. Matthijs is een van de minder bekende apostelen. Hij is gekozen tot apostel, nadat Judas zich uit schaamte van het leven heeft berooft. Niet te verwarren met de bekende Sint Mattheus. Sint Matthijs verkondigt het geloof in Judea en Ethiopië en wordt in 63 n. Chr. gestenigd en vermoord. Zijn hoofd ligt mogelijk in de Santa Maria Maggiore in Rome, zijn lichaam in Trier. Sint Matthijs is beschermheilige van slagers, banketbakkers, smeden en kleermakers. Zijn heiligendag is 24 februari. Mogelijk is via een Benedictijnse connectie met Echternach of Trier de stichter van de Warmondse kerk bij deze 13de apostel uitgekomen.

Een romantische ruïne

De naam Oude Toren ontstaat ook elders in de volksmond. Er staan ten minste 17 *Oude Torens* in Nederland, we hebben hen geteld. Vaak zijn het eenzame kerktorens, die veel op onze Oude Toren lijken en uit dezelfde tijd stammen. Al deze torens zijn robuust en vierkant met 3 tot 4 verdiepingen, vaak uit baksteen en tufsteen. Opvallend is dat veel van deze torens onder de grote rivieren liggen, waarschijnlijk omdat de Reformatie hier nooit echt voet aan de grond krijgt. De kerken zelf zijn verdwenen.

De Oude Toren van Warmond is de enige met deze naam in Zuid-Holland en zeker één van de mooiste, vooral door de ligging bij de ruïne en de hoge bomen. Daarbij heeft de toren als enige een interessant klein uitbouwttje, naast de traptoren. De trappentoren is na 1591 aan de toren *geplakt*, evenals dit uitbouwttje. Als de toren een schuilfunctie heeft gehad of als uitkijktoren diende bij gevaar, was dit misschien een plee of secreteet.

Op veel oude tekeningen van de Oude Toren is de bovenste verdieping gedetailleerder, met aan beide zijden meerdere blinde vensters, in tegenstelling tot een enkele nu. De bovenste verdieping lijkt aan alle kanten zes of acht blinde vensters te hebben gehad. De torens van de kerken van Noordwijk en Rijsburg hebben deze acht blinde vensters bijvoorbeeld nog. Tekeningen: links 1699, rechts 1783

Kijkend naar de tekeningen van de Oude Toren, dan moet deze versobering tijdens een restauratie tussen 1797 en 1850 hebben plaatsgevonden. De spits van de toren is veranderd van vier- naar achtkantig en valt tegenwoordig binnen de rand van de toren. Iets wat we niet vaak meer zien, maar wel in Noordwijk (rechts).

De bekende reizende dominee Jacob Craandijk is in zijn *Wandelingen door Nederland* niet zo enthousiast als hij de ruïne ziet. Hij laat zich niet betoveren door deze bijzondere plek, die later meer begroeid zal raken:

“De ruïne heeft te veel geleden, om nog bijzonder schilderachtig te zijn. Daarvoor zijn de muurbrokken te laag en te naakt. Maar hier en daar groeit er klimop overheen en schieten er struiken op, die de wat eentoonige kleuren en vormen breken”. Craandijk, 1885

De ruïne heeft later wél een haast magische uitstraling op reizigers en kunstenaars, zoals wij die nu ook kennen. Het leidt tot de meest romantische beschrijvingen:

“De oude kerkruimte der ruïne, waar het klimop langs de muren slingert, waar een lijsterbes in een hoek heeft postgevat en de wilde vlier haar takken door de oude raamopeningen buigt, is met tal van grafzerken bedekt en nog altijd worden enkelen hier begraven. Geen rustplaats kan men zich in Nederland denken, schilderachtiger, ernstiger en vredzamer dan binnen deze eenmaal gewijde muren, waar de beperktheid van het tijdelijke en de grootheid van het eeuwige door de nauwe ontsluiting van muren en geboomten en door den verren horizon in het Westen zich als symbolisch aan ons opdringen”. Van Eems tot Schelde- Wandelingen..., dr. H. Blink, 1902-1906

“De mooiste ruïne van rondom Leiden is zeker wel de voormalige parochiekerk van Warmond. De hoge, eenzame toren, omgeven door eenig muurwerk is al op verren afstand zichtbaar. Omdat de Hervormden binnen deze muren tegenwoordig hun kerkhof houden, staat deze plaats bij de Warmonder bekend onder de naam “afgebrand kerkhof”. Rustig en indrukwekkend is het tusschen de afgebrokkelde muren, die welig met klimop begroeid zijn en uit wier omtrek het leven zich

terugtrok, om er het onbetwiste gebied te laten aan de dood..... Nog schooner gevoelens komen in ons op, als we denken aan het schoone verleden dezer bouwvallen. We zien daar weer het priesterkoor met het hoogaltaar, waaraan de geestelijkheid de heilige diensten verricht. Door de beschilderde glazen der boogvensters valt de zon en kleurt de wierookwolken, die hangen boven de biddende menigte van ridders en edelvrouwen en dorpers in sierlijk kleurig feestgewaad. We zien daar de nonnen van Sint Ursula, biddend, diep gebogen.... De monniken van Maryenhaven zingen uit het groot geschreven missaal, de gewijde gezangen, begeleid door het zwaar klavier (orgel).... Dit alles is heen - al eeuwen. Maar toch, het doet ons hart nog goed, als we daar in het priesterkoor de rijk gebeeldhouwde zerken zien, waaronder de vromen riddersgeslachten rusten, die hier hebben neergeknield in het geloof, wat zij ons als een erfdeel achterlieten. En dan zien we op naar den forschen toren, die nog even fier als eeuwen geleden, daar staat, als een reus, een trouwe wachter bij de graven der edelingen en dorpers, die hem bouwden. De storm der eeuwen woedde om zijn top, oorlogsgeweld drukte op zijn muren, maar pal hield hij stand en blijft met zijn spits ten hemel wijzen”. Leidsche Courant 1910

Ook Leidse professoren vinden hier hun laatste rustplaats:

“Op het anders zoo stille tusschen de ruïne van de vroegere protestantsche kerk te Warmond zoo romantisch gelegen kerkhof, waar ook het gebeente rust van Frederik, baron van Leyden, heer van Warmond, Barendrecht, enz., en andere personen van edelen bloedde, had hedennamiddag in de nabijheid der graven van de hoogleeraren Vissering en d’Ablaing de indrukwekkende plechtigheid plaats der bijzetting

van het stoffelijk overschot van weer een edel mensch, van wijlen den hoogleeraar mr. J.T. Buys”.

Leidsch Dagblad 1893, afb: 1870, erfgoed Leiden

En blijkbaar valt de toren destijds nog te beklimmen:

“..Wie daarenboven een prachtig vergezicht wil genieten, beklimmen den hoogen alleen staanden toren. De moeite aan het bestijgen van een steenen wenteltrap met 88 en eenige ladders, in het geheel 132 treden, wordt wel beloond door het prachtige panorama, over velden, bosschen en weiden en vooral op het mooi Kagermeer. Door een goed woord aan den ouden doodgraver, die tegenover het kerkhof woont, kan men dit kosteloos genieten”.

Ook de bekende beeldhouwer en schrijver Jan Wolkers komt graag naar de ruïne en is ook betoverd door iets anders:

“Toen maakte ik meteen voor de eerstkomende vrije middag een afspraak met haar om naar de ruïne in Warmond te gaan. Op de terugweg was ik zo verliefd dat ik niet eens meer wist hoe ze eruit zag. De ruïne van Warmond is zorgvuldig gerestaureerd - zoals alle ruïnes in Nederland angstvallig worden beschermd voor verval - en de macabere sfeer die er eens heerste, bestaat alleen nog op papier: ‘weinig spraakzaam liepen we naast elkaar naar Warmond. Als mijn hand onder het lopen tegen de haren kwam schoven we allebei een beetje uit elkaar, maar toen ik bij de ruïne in de nis liet kijken met bruine botten en schedels van de geruimde graven van het kerkhof, sloeg ze ineens haar arm om mijn middel. En daar liet ze hem toen het

al niet meer nodig was, zodat ik toen we naar de toren liepen een klein pasje extra moest maken omdat onze dijbenen tegen elkaar kwamen. Toen merkte ze het pas en liet haar arm onhandig langs mijn lichaam naar beneden zakken. Ze bukte zich meteen naar een bloempje waarvan ik gelukkig de naam wist. Ik maakte de deur van de toren open en ging haar voor de wenteltrap op, maar bij de ladder naar het uiterste puntje van de toren liet ik haar voor me omhoog klimmen. Boven me zag ik haar dijen in de roze schemer van haar rok langs elkaar schuiven”.

uit: Jan Wolkers, *Terug naar Oegstgeest*, 1965

afbeelding: Eddy de Jongh, 1963, Nederlands fotomuseum

Veranderend geloof

In de 80-jarige oorlog vindt rond het beleg van Leiden veel verwoesting plaats in het dorp. Het koor van de dorpskerk is weer opgebouwd, nu als Neder-Duitsche, protestants gereformeerde kerk, want Prins Frederik Hendrik gelast de sluiting van alle *roomse vergaderplaatsen*. De schout van Warmond, Jan Bouwman, geeft hier aan gehoor en vaart naar Oud Ade. Daar spijkt hij twee schuren van Jan Pieters Kruiswijs dicht, omdat die daar mogelijk katholieke diensten houdt.

De gereformeerde kerk is de staatskerk, maar de protestanten vallen meerdere malen in facties uiteen. Onderdrukte religieuze groepen als de protestantse Remonstranten en Collegianten, en de Oud-Katholieken vinden in Warmond een veilig heenkomen onder de milde katholieke heer. De katholieken gaan tot 1796 naar de schuilkerk in Sassenheim. In dat jaar kopen zij de oude remonstrantse kerk *de Burcht*, die tegenover de huidige rooms-katholieke kerk ligt (foto).

Het eerste seminarie van Noord-Nederland, Mariëngaerde, start in de Franse school. Na het vertrek van koning Lodewijk Napoleon krijgt dit jonge seminarie in 1814 veel van diens liturgisch zilverwerk uit zijn hofkapel, de burgerzaal van het Paleis op de Dam. Het nieuw gebouwde Groot Seminarie, zoals we dat nu kennen, ligt aan de Mgr. Aengenentlaan.

Bisschop Aengenent

We mogen blij zijn met de emancipatie van de vrouw de afgelopen eeuw. Lees maar eens wat Mgr. Johannes Aengenent, hoogleraar filosofie en sociologie van het grootseminarie in Warmond en later bisschop van Haarlem, in 1929, nog zegt over vrouwen. Bedenk dat hij gespecialiseerd is in sociale vraagstukken en een grote invloed heeft op het sociale denken van de katholieken begin 20^e eeuw.

Hij spreekt de Katholieke Vrouwenbond toe als *geestelijke leidsman*, de leden van de bond zijn *geestelijke dochters*:

“Allereerst werkt de bond voor de zelfontwikkeling en de zelfheiliging der leden, hetgeen reeds van belang is. Maar voorts werkt hij voor het huisgezin, door de vrouwen tot ware katholieke huismoeders te maken.

En daaraan heeft de maatschappij behoefte. Want katholieke moeders maken katholieke mannen. Ten derde is de bond van belang voor de maatschappij. Het huisgezin is de cel der maatschappij en hoe krachtiger en degelijker die cellen zijn, des te belangrijker dat is voor de maatschappij”.

Dit klinkt nu conservatief, maar Johannes Aengenent zet zich ook in voor de minder bedeelden. Zijn zinspreuk is *Justitia et pax, rechtvaardigheid en vrede*. Net als de sociaaldemocraten gaat hij de strijd aan met *de kroeg en het kapitaal*. Drankmisbruik en de slechte omstandigheden van arbeiders zijn twee grote problemen in deze tijd van crisis en dreigende oorlog. En het is bisschop Aengenent die als eerste het opkomende nationaal-socialisme veroordeelt.

Kardinaal Willebrands

Van 1940 tot 1960 is de latere kardinaal en aartsbisschop van Utrecht Johannes Willebrands professor filosofie en directeur van het Philosophicum (Seminarie) in Warmond. In 1948 wordt hij gekozen tot president van de Willibrordusvereniging, ter bevordering van de *oecumene*. De oecumene is de religieuze eenheid van christelijke kerken. Willebrands is een veranderende kracht in de katholieke kerk en hij is een groot voorstander van samenwerking tussen de verschillende christelijke kerken en het Jodendom. Hij is voortrekker van het vrij pleiten van de Joden voor de moord op Jezus.

Hoe ook in Warmond de tijd verandert, blijkt in 1959 als dominee Van den Akker van Warmond in het seminarie honderden kaderleden van de katholieke arbeidersbeweging mag toespreken. Het is de eerste keer dat een niet-katholiek de inleiding doet. Het past goed bij het onderwerp, *de Oecumenische Beweging*. De katholieke kerk in Rome is dan geen lid van de in 1948 opgerichte *Wereldraad van Kerken*, de belangrijkste internationale christelijke oecumenische organisatie, en vraagt zich op deze samenkomst hardop af of dit wenselijk en mogelijk is. Maar verder dan permanent waarnemer bij de Wereldraad is de katholieke kerk niet gekomen. In Warmond is oecumenisch contact tussen beide kerken vanzelfsprekend. De katholieke en de protestantse scholen zijn weer één. Beide kerken zijn bezorgd over de afname van het kerkbezoek. De kerk als gebouw en als instituut staat niet meer centraal in onze samenleving.

Leylijnen

Wij begeven ons nu met leylijnen op pseudo-wetenschappelijk of esoterisch terrein. Leylijnen zouden bijzondere energiebanen van de aarde zijn. Volgens mensen die geloven in leylijnen en de wichelroede loopt zo'n lijn door de Oude Toren, het Groene Kerkje en de Grote Kerk van Rijnsburg. Bij nameten blijkt het inderdaad mogelijk door deze kerken een rechte lijn te trekken. De lijnen in het landschap zouden terug gaan tot de prehistorie, hoewel de theorie pas in 1921 is beschreven. Mensen zouden bewust of onbewust bij kruispunten van leylijnen heiligdommen bouwen. Deze zouden door christelijke gelovigen zijn overgenomen.

Wetenschappers zijn er nooit in geslaagd om aan te tonen dat deze lijnen werkelijk bestaan. Zij merken op dat het best makkelijk is lijnen te trekken door objecten en daar betekenis aan te geven. Het is een aantrekkelijke theorie die past in de boeken van Dan Brown en in de serie Outlander. We weten zeker dat de oude heiligdommen op bijzondere, afgelegen en vaak hoger gelegen plaatsen staan. Ook de Oude Toren en de kerken van Rijnsburg, Oegstgeest en Sassenheim liggen op zo'n 3 m hoogte. Daarnaast waren deze heiligdommen vaak omgeven door een cirkel. Ook dat zien wij terug in de kerkmuur rond het terrein van de Oude Toren. Een wichelroedeloopster heeft kort geleden bij de ruïne vastgesteld dat een leylijn dwars door de toren loopt. Als wij het mogen geloven is dit dus een zeer speciale en oude plek met bijzondere energie waar je tot rust komt. Met dat laatste zijn wij het grondig eens. Voor mensen die geloven in het bestaan van leylijnen zou de Oude Toren wel eens het energetische hart van het dorp kunnen zijn.

2. Het machtscentrum: Het Warmondse kasteel

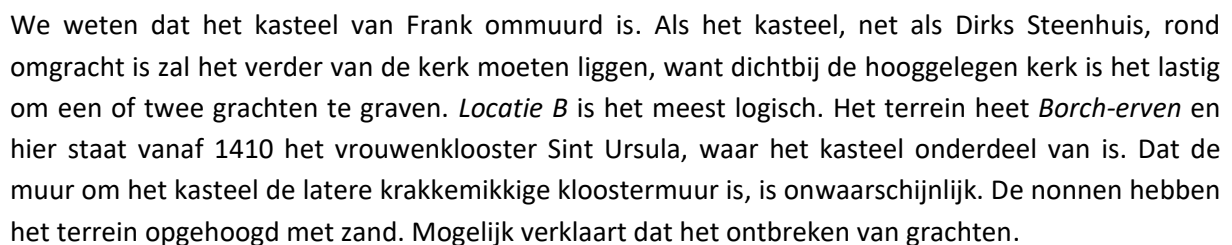
In onze regio zijn de eerste kastelen woontorens of *donjons*, gelegen tussen één of twee ronde grachten. Eerst zijn zij opgetrokken uit hout, vanaf begin 13e eeuw uit (bak)steen. Het eerste stenen kasteel is het kasteel van ridder Frank van Warmond, later *Het Hoge Huys* genoemd. Het ligt eind 12e eeuw bij de kapel (de Oude Toren) en is ouder dan de kastelen van de heer van Alkemade en Dirk van Teylingen. Die beide kastelen zijn nog van het oude type met een donjon op een rond ommuurd kasteelterrein met grachten eromheen. Het is best aannemelijk dat ook het kasteel van Frank van Warmond, waarvan wij weten dat het ommuurd is, ook zo'n rond kasteel zal zijn geweest. Vlakbij ligt een andere vergelijkbaar rond terrein, van de heerlijkheid Klinkenberg (linksboven).

Op de kaart hierboven, die dateert van omstreeks 1850, zijn bij de plaats waar het ommuurde huis van Frank ongeveer heeft gestaan en bij het Huys te Warmont nog rondingen in het landschap te zien. Als wij de ronde grachten, van het kasteel van Dirk van Teylingen, als blauwe cirkels over deze locaties leggen, lijken deze daar prima op te passen. Zo bezien is het Huys te Warmont in oorsprong ook als woontoren op een rond omgracht terrein gebouwd, maar het Huys te Warmont is, voor zover nu bekend, begin 14^e eeuw ontstaan uit een hofstede.

In die tijd is het dorp langs de Leede al aanzienlijk, met boerderijen en werkplaatsen. In Nederland liggen kastelen meestal, net als in Warmond, aan de rand van een dorp of nog verder. Daar hebben zij een strategische functie, met vrij zicht over belangrijke handelsroutes. Zoals bij veel bekende kastelen als Loevestein, Duurstede en Doorwerth loopt ook de kasteellaan van het Huys te Warmont *langs* het kasteel, waardoor hij haaks op de hoofdingang en de brug ligt; deze hebben wij schematisch met pijlen ingetekend. Deze strategie zal ook voor de andere Warmondse kastelen opgaan. Zo zijn aanvallers langer onderweg en is het makkelijker voor verdedigers op het kasteel om hen uit te schakelen. Een laan recht op het kasteel lopend maakt het aanvallers wel erg eenvoudig.

Waar de laan naar het kasteel van Frank loopt weten we niet, omdat het kasteel tot op de dag van vandaag nog niet is teruggevonden. Voor de kasteellaan geven wij drie opties: de oude Kerklaan, de Seminarielaan en pad Klinkenberg. De oude Kerklaan, die recht op huis Oostergeest afliep, is volgens Mathieu Fannee de oorspronkelijke oprijlaan naar het kasteel (1). Wij vinden de Seminarielaan (2), een ooit imposante iepen- en eikenlaan, die naar de Franse school en het seminarie loopt, een goed alternatief. De zandweg Pad Klinkenberg ten zuiden van de kerk (3) is een derde mogelijkheid. Op dit pad stond de toegangspoort van het vrouwenklooster. Het pad eindigt in een door sloten omgeven vierkant gebied, hier aangeduid met (A).

Interessant zijn de smalle stroken grond, die wij ook bij kasteel Oud Teylingen terug zien. Wij hebben ter vergelijking Oud Teylingen 180° gedraaid en gespiegeld. De door sloten omgeven stroken zijn zichtbaar begroeid. Wat de functie van de stroken is weten wij niet. Helpen zij tegen grondafslag of wind? Deze gelijkenis tussen beide kastelen pleit voor *locatie B*.

15

De heer van Warmond en heerlijke rechten

Na de val van het Romeinse Rijk is het bestuur van de Franken gebaseerd op het hof- en leenstelsel. In dit feodale systeem geeft de keizer grond in leen aan zijn hoge edelen, zoals de graaf van Holland. Die geeft die geleende grond weer in *achterleen* aan lokale heren, zoals de heer van Warmond. Warmond is uiteindelijk een *Hoge Heerlijkheid*, wat betekent dat Warmond een min of meer zelfstandige eenheid met eigen regels en rechtspraak is, in tegenstelling tot een ambacht of ambachtsheerlijkheid.

Heerlijke rechten

De heer van Warmond bezit veel heerlijke rechten en daarmee heel veel macht in het dorp. Daar komt ons woord heerlijk ook echt vandaan. Een heer heeft een heerlijk leven:

• Rechtspraak	het recht om straffen op te leggen, tot lijfstraf en doodstraf aan toe
• Tiendrecht	het recht om belasting te heffen, belangrijkste bron van inkomsten
• Jachtrecht	het recht om te jagen op eigen bezittingen
• Molen- en windrecht	het recht om een molen te bouwen en te gebruiken
• Benoemingsrecht	het recht om dragers van belangrijke functies te benoemen
• Collactierecht	het recht om pastoors en later predikanten voor te dragen
• Grafrecht	het recht op een exclusief familiegraf
• Kaprecht	het recht om bomen te (laten) kappen op eigen bezittingen
• Leenrecht	het recht om bepaalde bezittingen weer in leen te geven

Jan van den Woude, de machtigste heer van Warmond

De heerlijkheid Woude is een echt ontginningsgebied. Door te trouwen met Sophia, het enige kind en erfgename van heer Frank van Warmond komt de Warmondse heerlijkheid met het kasteel in bezit van Jacob XI van den Woude. Waarschijnlijk wonen de heren van Warmond vanaf 1303 op het Huys te Warmont.

Een latere heer van Warmond, Jan van den Woude, strijdt met de graaf van Holland tegen de Friezen en tegen de Heer van Arkel. Als dank voor zijn militaire en financiële steun wordt hij tot ridder geslagen en mag hij in 1402 Warmond verheffen tot *Hoge en Vrije Heerlijkheid*.

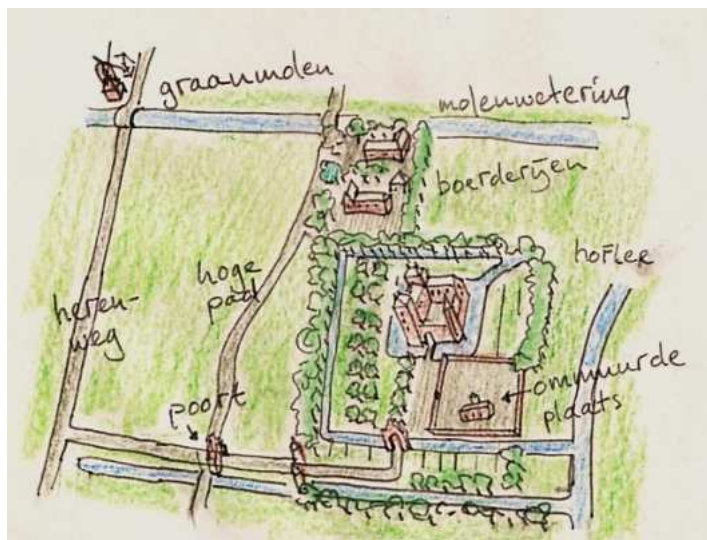

De heerlijkheid Alkemade, waarvan het ronde kasteel aan de noordkant van het Huys te Warmont staat, omvat oude dorpen als Kaag, Oude Wetering en Rijpwetering. De heerlijkheid is in 1290 door Dirk van Alkemade gekocht van de burggraaf van Leiden. Jan van den Woude koopt de heerlijkheid in 1416 voor *700 gouden Franse kronen* en mag zich nu dus tevens heer van Alkemade noemen. Hij is trouwens ook degene die het mannenklooster Mariënhaven en het vrouwenklooster Sint Ursula laat bouwen. Jan van den Woude is nu heer van Warmond, Woude en Alkemade. Hij ligt begraven in het verdwenen mannenklooster, dus ergens onder de Kloosterwei, aan het eind van de Weiden. Een prachtige 17^e-eeuwse steen in de kerkruïne markeert het familiegraf

van de Van den Woudes. Waarschijnlijk is de oudste heer in dit graf Jans grootvader Jacob XIII, die rond 1344 overleed.

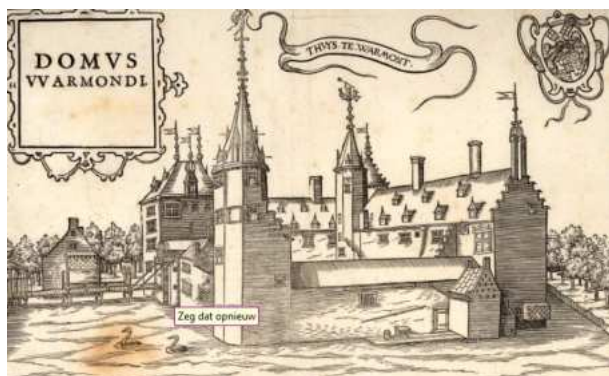
Het Huys te Warmont

Het Huys te Warmont heeft door de eeuwen heen meerdere veranderingen gekend. Zoals veel kastelen in Nederland is het waarschijnlijk ontstaan uit een adellijke boerderij, in 1359 nog *de grote hofstede van Jacob van den Woude* (Jacob XIV) genoemd. De oorspronkelijke donjon is nog terug te herkennen in de linker voortoren. Of deze in eerste instantie op een rond terrein heeft gestaan, als hiervoor geopperd, is niet bekend. Het kasteel is door de eeuwen heen meerdere malen verwoest, opgebouwd en verder uitgebreid tot het huidige kasteel uit 1774.

De meeste kastelen in Nederland liggen nu in lommerrijke bossen, maar van een groot bos rond het kasteel is eerst nog geen sprake. Voor strategisch gelegen kastelen is het belangrijk dat het schootsveld vrij is van gebouwen en hoge begroeiing. Links is schematisch het kasteel getekend zoals het er rond 1600 uitziet. In wat nu het bos is, liggen ten noorden nog twee boerderijen en ten westen, langs het hoge pad, meerdere landerijen. Ook de oprijlaan is later verplaatst.

Op de afbeelding linksonder zien we het kasteel in 1600 en rechtsonder in 1760. In de forse linker toren, de oorspronkelijke donjon, lijkt een opening hoog in de muur van de toren zichtbaar (zie pijl). We weten dat bij donjons vaak een deur hoog op de eerste verdieping van de woontoren toegang verschaft. Dat is bij gevaar wel zo veilig: de trap wordt opgetrokken en de deur goed afgesloten. Misschien is hier de oude toegang tot de toren nog zichtbaar. Op de dakrand is het klokkentorentje met het middeleeuwse Barbaraklokje zichtbaar. Waarschijnlijk is in de oude woontoren de huiskapel gevestigd. De opening in de muur kan dus ook een raam van de kapel zijn. Wat rest van de inrichting van deze kapel zijn twee monstrans, nu in bezit van de Warmondse katholieke kerk. De heren van Warmond zijn ook na de Reformatie katholiek gebleven.

De binnenruimte in de linkertoren is tegenwoordig dus een stuk kleiner dan in de minder oude rechertoren, omdat de linkertoren nog de 70 cm dikke muren van de oorspronkelijke donjon heeft.

De familie van Leyden, de laatste heren

Het huidige uiterlijk heeft het kasteel te danken aan Cornelis Pieter of Pieter van Leyden (1717-1788), als jongen links op het schilderij te zien. Hij is één van de rijkste mannen in de Republiek en stamt uit een Leidse regentenfamilie, die veel burgemeesters van Leiden voortbrengt. In de 16e eeuw krijgt een voorvader de titel H.R. Rijksbaron, omdat de familie zo rijk en belangrijk is. H.R. betekent het Heilige Romeinse Rijk van het Duitse Rijk, de verzameling van vorstendommen in huidig Duitsland. De familie bewoont ook een classicistisch stadspaleis, het *Huis van Leyden*, op Rapenburg nr. 48. Op deze plaats staat eerder het huis van de bekende remonstrantse leider Armenius. Het paleis wordt een museum voor religieuze kunst uit een bijzondere Warmondse privécollectie.

De vader van Pieter is Diederik van Leyden van Vlaardingen, burgemeester van Leiden. Door verkoop en overerving verwerft hij maar liefst 17 heerlijkheden. Hij beweert, onterecht, van de Burggraven van Leiden af te stammen en probeert met al deze heerlijkheden zijn aanzien te vergroten, want de titel H.R. Rijksbaron (later H.R. Rijksgraaf) komt niet voort uit een roemrucht ridderlijk verleden. De oude adel kijkt minachtend neer op deze nieuwe *Duitse* edelen. Pieter van Leyden is vooral beroemd om zijn uitgebreide kunstcollectie.

Als kunsthandelaar heeft hij een aantal beroemde Hollandse meesters in bezit en een enorme prentenverzameling van meer dan 50.000 tekeningen, waaronder vele van Rembrandt, Lucas van Leyden en Anthonie van Dyck. De prenten zijn door koning Lodewijk Napoleon gekocht en vormen de basis van het Rijksprentenkabinet. Bijzonder is te vermelden dat Pieter binnen twee jaar scheidt van zijn tweede vrouw Rosetta Braets in 1752. Samen krijgen zij twee kinderen, die vlak na de geboorte overlijden. Pieter Cornelis *prijst zich gelukkig*, dat het tweede kind vlak na de scheiding overlijdt, mogelijk bedoelende dat deze geen recht heeft op een riant erfenis. De *onverkwikkelijke* scheiding heeft hem waarschijnlijk de baan van burgemeester gekost.

Bron: Het prentenkabinet als papierenmuseum, Ingrid Vermeulen, 2010

Pieter van Leyden trouwt in 1764 met Hermina de Thoms. Hermina's vader is ook H.R. Rijksgraaf die, hoewel van eenvoudige komaf, net als de van Leyden's veel geld heeft vergaard. De moeder van Hermina is een dochter van de beroemde arts en

wetenschapper Herman Boerhaave. Frederik, de zoon van Pieter en Hermina krijgt de eenvoudige titel jonkheer van koning Willem I. Zo wordt de familie van Leyden alsnog opgenomen in de Nederlandse adel.

Verlichte zomers op Huys te Warmont

“De plaatsch is overheerlyk; verstant, geest en hart hebben niets te wenschen”, schrijft Aagje Deken aan een vriendin. Met haar schrijfmaatje Betje Wolff logeert Aagje in 1800 wekenlang op het Huys te Warmont. Net als de zomer daarvoor. Beide schrijfsters werken sinds 1777 samen. Ze zijn in heel Nederland bekend en proberen, eerst onafhankelijk van elkaar, later samen van het schrijverschap te leven. Warmond is een inspirerende plek waar ze rust vinden. Schrijven doen ze die zomers niet echt meer en beroemd als zij ooit waren, zijn ze nu afhankelijk van anderen.

Het succes van de progressieve schrijfsters begint als zij gezamenlijk gaan schrijven in hun tuinhuisje op buitenhuis Lommerlust in Beverwijk. Liedjes voor arbeiders, en beschouwingen over moederschap, opvoeding en religieuze intolerantie. Hun bekendste werk is de briefroman *“Historie van mejuffrouw Sara Burgerhart”*. Dit boek gaat over de zoektocht naar onafhankelijkheid van een jonge vrouw in een tijd dat vrouwen nog weinig zelfstandigheid kennen. In één klap zijn ze beroemd in verlichte kringen.

Na de eerste mislukte patriottische opstand vluchten Aagje en Betje in 1788 naar een landhuis in Frankrijk om rust te vinden. De vlucht van stadhouder Willem V naar Engeland *met twee zwarte bedienden* in 1797, luidt het begin in van de Bataafse Republiek. Deze kan alleen stand houden met militaire hulp van de Franse revolutionairen. Als hun zaakwaarnemer failliet gaat en hun geld op raakt, keren de schrijfsters in 1797 berooid terug. In Nederland zijn zij afhankelijk van de steun van rijke vrienden als Frederik van Leyden. Hij is, net als zij, voorvechter van goed onderwijs en betere zorg voor armen. Voor patriotten als Van Leyden, Wolff en Deken gloort nu de hoop op afschaffing van de absolute macht en de slavernij, en op minder corruptie en meer democratie. Na zijn staatsgreep begint Napoleon in 1800 de verovering van Europa. Is dit nu die gedroomde toekomst?

De schrijfsters hebben weinig contacten in de literaire wereld, maar des te meer onder kooplieden, ambtenaren en politici. De nog ongetrouwde jonkheer Frederik van Leyden en zijn moeder gravin Hermina de Thoms zijn al langer met de twee schrijfsters bevriend. Zij helpen hen met een zomers verblijf op hun prachtige kasteel vol schitterende kunstwerken. Frederik van Leyden is schatrijk en steunt de dames ook financieel. Zij noemen hem *“luimig”*, vrolijk en nonchalant dus. Jonkheer Frederik is fervent aanhanger van de patriotten, wat je niet verwacht van een rijke jongeman van enige adel. Vooral gegoede burgers zijn patriottisch en willen dat stadhouder Willem V vertrekt. Vergeet niet dat de familie Van Leyden wel een rijke, maar geen oude adellijke familie is. Zijn vader Pieter was ook al patriot. Deze verliest daarom al zijn openbare ambten. Met de oprichting van de gemeente Warmond onder de patriotten raakt vader Pieter ook de *heerlijke rechten* van Warmond kwijt.

En of de schrijfsters een liefdesrelatie hebben? Hun innige samenwerking duurt hoe dan ook 28 jaar en als in 1804 Betje overlijdt weigert Aagje eten en drinken. Ze sterft 9 dagen later. Frederik van Leyden schopt het tot minister onder Lodewijk Napoleon, tot gouverneur van Zuidelijk Nederland onder koning Willem I (zoon van stadhouder Willem V) en tot Eerste Kamerlid. In 1821 overlijdt hij,

getrouwd, maar kinderloos. Het oude geslacht van de Van Leydens sterft uit. Nog lang zullen de Warmonders de eigenaar van het Huys te Warmont, die allang geen bestuurlijke macht meer heeft, de *ambachtsheer* of *-vrouwe* noemen, zelfs als dat de "gewone" textielhandelaar Krantz uit Leiden is.

3. Bestuurlijk centrum: Schoutenhuis en Rechthuis

De schout vertegenwoordigt de gerechtelijke taken en de openbare handhaving van de hoge heerlijkheid namens de heer van Warmond. Hij is een hoge bestuurdersambtenaar. Het woord is

afgeleid van *scouthete*. Het eerste deel komt van *schuld-*, het tweede deel *-heten* heeft de betekenis van *gebieden of bevelen*. De schout is van oudsher dus een schuldoplegger. Ambacht en ambtenaar komen van dezelfde oorsprong ambactus. *Am-* komt waarschijnlijk van *ambi-, rondom*, en *-actus* betekent *drijven*. Beide woorden hebben van oorsprong de betekenis van dienaar, iemand die om zijn heer beweegt. Bron: etymologiebank.nl, afb. Evert Zoudenbalch, 1460, Nationale Bibliotheek Wenen

Het woord baljuw is afkomstig uit het Frans en betekent (opper)rechter. Hij is de ambtelijke vertegenwoordiger van de heer die recht spreekt. Hij zetelt vaak in een dorpsheerberg, zoals bij ons in de stad Rome. Daar wordt recht gesproken en straf uitgedeeld, tot en met de doodstraf aan toe. Een enkele keer wordt daarom op de Baan een tijdelijke galg opgebouwd. De echte galg staat, ter afschrikking, bij het Poelmeer.

De baljuw heeft meer macht en bestuurt doorgaans een groter gebied dan een schout. De baljuw kan dan ook de baas van de schout of meerdere schouten zijn. Vaak is in een dorp de functie van baljuw en schout in één persoon vertegenwoordigd, zo ook in Warmond. Samen met de secretaris vormt de baljuw het dagelijks bestuur van het dorp.

Nadat de heer en vrouwe van Warmond in 1296 (moeten) vertrekken uit het Hoge Huys, doet dit dienst als gevangenis. Later is een cel aanwezig onder de rechtertoren in het Huys te Warmont. Een enkele keer vindt ook marteling plaats om een bekentenis af te dwingen. Er zal vast een galg zijn in Warmond, al dan niet permanent. De eerste vermelding van een galg dateert uit 1532.

Lentemorgen, het Galgebosje te Warmond, Leendert van der Vlist 1918, Simonis en Buunk

Het huis waar de schout in woont is van de 14e tot de 16e eeuw automatisch het schoutenhuis. Vanaf 1612 spreken morgenboeken van *Adriaen Willemsz. Bailliu ende Schout tot Warmont eijgen sijn hoffstede* en van zijn hofstad aan de Baan, die vanaf 1632 bekend staat als rechthuis én herberg. Het lijkt hier dus te gaan om de bekende herberg De Stad Rome. In de loop van de 17e eeuw krijgt

Warmond een vast schoutenhuis. Dit huis staat tegenover het rechthuis en de herberg. Bij oudere inwoners is het gebouw bekend als het Postkantoor. Bijna vier eeuwen zijn bestuur en rechtspraak geconcentreerd in dit schoutenhuis en in het daartegenover gelegen rechthuis in herberg De Stad Rome. De laatste openbare terechtstelling vindt plaats in 1749.

bron: het oude gerecht van Warmond, Mathieu Fannee

Het Rechthuis in de kunst?

Op een schilderij van Isaac van Ostade uit 1646 (linksboven) staat de Oude Toren afgebeeld, een vondst van Astrid Hennekam. De toren is te herkennen aan de traptoren en het uitbouwttje, de trapomgang (pijl). De zichtlijn over de Baan naar de Oude Toren klopt (boven). Op het schilderij ziet u dan herberg Rome, tevens het Rechthuis. De beroemde schilder Jan Steen is lid van de rederijderskamer in Warmond. Deze kamer wint tenminste één keer de wedstrijd voor de beste voordracht van gedichten van de 21 andere rederijderskamers.

Interessant wordt het als we zien dat herberg Rome met kenmerkende schoorsteen, wat heimelijk verscholen, lijkt afgebeeld op het schilderij *De Rederijders, In liefde vrij* van Jan Steen ± 1665 (links). Wij zien Het Rechthuis wellicht dus op twee schilderijen! Middenboven het rechthuis op de schilderijen, in 1900 en nu. Wij denken, dat Jan Steen op zijn schilderij van De Rederijders uit 1655 met zijn kornuiten uit het raam hangt boven dit rechthuis. Kijk Jan Steen eens lachen! Wij zien een overeenkomst met het kruiskozijn, het geruite glas en de houten luiken. Om hun locatie niet te verklappen heeft Steen het blazoen slechts gedeeltelijk afgebeeld. Hebben wij nu na 400 jaar de geheime locatie gevonden? En Jan

Steen is een vriend en leerling van Adriaen van Ostade, de bekende oudere broer van Isaac. Hij lijkt veel op de man met de hoed en hij etst eenzelfde raam (links)!

Warmondse baljuws en de schutterij

In de middeleeuwen heeft de schutterij de taak om de burgers van hun stad of dorp te beschermen en de interne orde te handhaven. Hun taak is te vergelijken met die van politie, brandweer en leger tezamen. De schutterij bestaat uit vrijwilligers onder gezagsgetrouwe burgers. Zij moeten zelf hun wapenuitrustingen en uniform betalen. De schutterij van Warmond oefende op de Lange Doelen (Seminarielaan). In de 18^e eeuw stelt de voornamelijk prinsgezinde schutterij nog maar weinig voor.

Om de prinsgezinden en het huurleger van stadhouder Willem de V, Prins van Oranje, weerstand te bieden, proberen de patriotten de oude schutterij weer in ere te herstellen. Daarom geeft Pieter van Leyden opdracht aan Leonard van de Kastele, zijn baljuw, om in Warmond een schutterij op poten te zetten. Die pakt dat dusdanig onverschillig aan dat hij wordt ontslagen. Feit is dat ook onder de Warmonderse burgers weinig animo is om zich openlijk aan te sluiten. Van de Kastele wordt baljuw en rentmeester van het graafschap Buren, bezit van de familie Van Oranje.

Zijn zwager Cornelis le Clercq, secretaris en notaris van de *vrije en hoge heerlijkheid Warmont*, volgt hem op. Hij is getrouwd met Anna Boer. Haar zus Aagje Boer is de vrouw van Van de Kastele. Hun vader is één van de schepenen van Warmond. Schepenen zijn openbaar bestuurders, een soort wethouders, die tevens als rechter vonnis uitspreken. Het zijn allen welgeboren Warmonders:

In 1790 staat de bekende dief Pieter Pieterse terecht voor de baljuw en welgeboren mannen van Warmond. Hij heeft lood gestolen uit een schuit. Zijn straf is 20 jaar verbanning uit Holland en West-Friesland. Hij blijkt zich later toch in Leiden op te houden en heeft een baantje gevonden. Hij wordt nogmaals verbannen voor 20 jaar, maar moet nu eerst vier jaar in het werkhuis werken. Gevolg is wel dat zijn moeder hierdoor waarschijnlijk geen inkomen meer heeft en naar het armenhuis moet. (bron: Leids jaarboekje, deel 52, 1960).

Maar ook baljuw Cornelis le Clercq wordt, in 1799, ontslagen “daar hij zich continueel te buyten gaat aan het onmatig gebruik van sterke drank, waardoor hij zich zeer ongeschikt en onbekwaam maakt om naar behoren zijn officie waar te nemen”. De Clercq blijft notaris en woont tot 1801 op buitenplaats Middendorp. Zijn zoon Anthony Le Clercq (afbeelding) wordt in 1814 secretaris-generaal van buitenlandse zaken, de belangrijkste ambtenaar op dat ministerie. Cornelis’ andere zoon, koffiehandelaar Pieter le Clerq, schijnt het tot gouverneur van Makassar (Celebes, Indonesië).

Pieter Boer, de broer van Anna en Aagje, heeft als *welgeborene* ook zitting in het dorpsbestuur. Hij weet de schutterij uiteindelijk wel op te richten, waarschijnlijk omdat de Fransen Nederland inmiddels bezet hebben. Boer is eigenaar van een turfschepenbedrijf en bezit scheepswerf de Leede samen met molenbouwer Timon Paddenburg, wiens zoon Simon eerste luitenant is van de schutterij. Onder Napoleon verdwijnen de schutterijen en gaan op in de Garde Nationale. Na Napoleon worden weer schutterijen opgericht en ingezet tijdens de Belgische opstand in 1830. In 1851 verliezen de schutterijen hun officiële functie. Leger en politie hebben hun taken dan al overgenomen.

De gemeenteraad

Voor het ontstaan van gemeenten is het land verdeeld in grote en kleine heerlijkheden en steden met ieder zijn lokale heerlijke rechten en stadsrechten. Vanaf 1795 wordt al het bestuur gelijkgesteld. De Bataafse Republiek kopieert deze bestuursvorm van de Fransen. Zo kan het gebeuren dat in ons kleine land meer dan 1100 gemeenten ontstaan! Na het ontnemen van de heerlijke rechten van Pieter van Leyden, blijft het bestuur vergaderen in de stad Rome bij gebrek aan een eigen locatie. Het is een levendige herberg met een koetshuis, tuin en kaatsbaan. De straatnaam De Baan is hiervan afgeleid. Later is het eerste echte raadhuis aan het pleintje gebouwd.

Nadat eeuwenlang de macht over Warmond bij één heer en namens hem bij zijn schout-baljuw ligt, komt in 1848 alle gezag in handen van de kiezers en de gekozen gemeenteraad. Eindelijk hebben

Warmondse mannen de zeggenschap over hun eigen dorp (vrouwen tellen nog niet mee). Alleen mannen die voldoen aan de inkomstencriteria van het zogenaamde *censuskiesrecht* mogen stemmen. De regel is dat je meer belasting betaalt dan dat je steun ontvangt. Dit systeem vervalt bij de invoering van het algemeen kiesrecht in 1917. Nu mogen alle mannen stemmen. Vrouwen kunnen vanaf dat moment ook gekozen worden in de politiek, maar mogen zelf pas stemmen vanaf 1919.

Het eerste raadhuis

Het rechthuis en het Schoutenhuis verloren hun functie met de komst van het nieuwe raadhuis. Tegenwoordig is het rechthuis een wijnbar en het schoutenhuis een boutique hotel met de verwarrende naam Oud Teylingen (het kasteel dat veel zuidelijker lag).

In 1867 is het raadhuis gebouwd op de plaats van een smederij naast herberg de Swaan. Slechts twee kamers heeft het: één voor de burgemeester en wethouders, tevens de raadzaal, en een aan de andere kant van de gang voor de gemeenteambtenaren. Beneden in het gebouw zijn nog steeds drie sobere politiecellen te bewonderen. Veel ruimte en mensen heeft men in de 19e eeuw blijkbaar nog niet nodig om Warmond te besturen.

Hoewel het raadhuis beneden drie cellen heeft, zijn zij slechts weinig in gebruik:

“Alhier was gearresteerd J.v.V., verdacht van inbraken in de omgeving. Maandagnacht is hij ontsnapt uit de cel onder het Raadhuis aldaar. Hij is vervolgens te voet naar Den Haag gegaan om zich bij het parket te beklagen over de slechte verlichting in zijn cel. In Den Haag werd hij echter gezien door een der wethouders uit Warmond, die hem met behulp van eenige rechercheurs weer in de slecht verlichte cel teruggebracht. Dit geval doet ons denken aan een gevangene die zich bij den directeur beklaagde over het slechte eten. Waarschuwend voegde hij den directeur toe: “de kok eruit of ik!” Waarschijnlijk is de kok ontslagen, want de gevangene zit nog”. *Gooi en Eemlander, 1925*

Wij hebben kunnen constateren dat tot nu toe nog niets is gedaan met deze klacht!

Misdaad en ongeluk

In zijn jongere jaren jaagt Theo van Haastrecht op otters, die als schadelijk worden gezien:

"In eene ringvaart bij Warmond is door Theodorus van Haastrecht weer een otter geschoten. Dit is de tweede binnen den tijd van 14 dagen. De nu geschoten otter is veel grooter dan de vorige" L.D. 1886

Op oudere leeftijd is hij helaas slachtoffer van een ernstig misdrijf: *"Zaterdagavond omstreeks 7 uur is de 78-jarige Th. v. Haastrecht in zijn woning in den Kooipolder onder deze gemeente door twee onbekende mannen overvallen. De kerels dwongen onverwacht het huis binnen, vielen van H. onverhoeds aan, wierpen hem op den grond en bonden hem armen en beenen. Hierop eischten zij van den oude man onder bedreiging geld. Toen het slachtoffer weigerde aan hun eisch te voldoen, haalden zij alles overhoop, doch zij konden slechts een bedrag van f 300 vinden. Hiermede blijkbaar tevreden hebben zij de touwen, waarmede van H. was gebonden, wat losser gemaakt, waarna zij hem hulpeloos achterlieten en verdwenen. Zondagmorgen eerst werd het gebeurde ontdekt door den melkboer. Van Haastrecht, die zeer afgelegen woont, had namelijk de gewoonte 's avonds de melkkan buiten te zetten aan den overkant van de sloot welke voor zijn huis loopt en nam dan de plank over de sloot. Toen de melkboer nu de kan niet zag staan, vermoedde hij, vertelt de Maasbode, dat er iets niet in orde was. Hij wist over de sloot te komen en in het huis vond hij den oudenman nog steeds gebonden liggen. Direct nadat het slachtoffer was bevrijd en wat op verhaal was gekomen heeft men de politie gewaarschuwd, die aanstonds een uitgebreid onderzoek aanving. Als resultaat daarvan werd al spoedig een verdacht persoon aangehouden doch wegens gebrek aan bewijs moest men hem weer op vrije voeten laten. Verdere arrestaties zijn niet geschied."* Het Volk, 1932

Het huisje van de huidige VVV wordt vaak ten onrechte *het lijkenhuisje* genoemd. Dit gasfittershuisje hoort oorspronkelijk bij de grote gashouder op de Gemeentehaven. Het echte lijkenhuisje lag daar links van. Hier werden tijdelijk de mensen neergelegd die door verdrinking waren omkomen:

"Donderdagavond heeft aan de Kaag, onder de gemeente Warmond, een ernstig ongeluk plaatsgehad, waarbij een bekende ingezetenen van Haarlem, jonkheer G. Elias, directeur van het verkooplokaal het Notarishuis, om het leven gekomen is omstreeks halfacht in de avond..." Het verhaal gaat dat hij onwel is geworden bij het uitstappen uit een zeilbootje bij de Kaagsociëteit. Zijn zeilvrienden horen alleen een luide plons en een aantal goede zwemmers heeft een uur naar hem gezocht *"...een medicus die toevallig aanwezig was kon slechts de dood constateren. Hierop deed de politie den doden naar het lijkenhuisje te Warmont overbrengen"*. Haarlem's dagblad, 1936

Zelfs een beruchte Amsterdamse dievenbende doet ons dorp aan:

...Zij begonnen met hun serie wandaden in Warmond, waar zij in juni een inbraak pleegde in twee zomerhuisjes welke gehuurd waren door Hagenaars. De buit was aanzienlijk. Aanvankelijk slaagde de rijks politie te water er niet in een draad, welke naar de daders leidde, te vinden. Hoe meer het onderzoek vorderde, hoe meer het vermoeden rees, dat drie beruchte Amsterdamse inbrekers bij deze dubbele inbraak betrokken waren geweest. De A'damse districtsrecherche besloot dan ook deze drie mannen en hun vriendinnen te schaduwen. Spoedig werd ontdekt, dat zij het plan hadden een trip te maken met de motorboot Okkie langs verschillende watersportcentra. Zorgvuldig werden de gangen van de zo onschuldig lijkende watersportliefhebbers bespied. Van Amsterdam ging de reis via Leiden,

Warmond, Utrecht, Wageningen en Zutphen naar Kampen. De reis werd gemarkeerd door een spoor van inbraken..... Op een gegeven ogenblik werd ter camouflage zelfs de Okkie in een andere kleur geverfd en van een andere naam voorzien. Het mocht echter niet baten. Na een reis van bijna drie weken arriveerde het scheepje in Kampen en hier klapte de val dicht. Op het moment, dat de drie mannen met een aanzienlijke buit in de avond weer aan boord wilden gaan, werden zij door zes politiemannen gegrepen... Door deze snelle manoeuvre van de politie gelukte het vrijwel de gehele buit van alle inbraken, welke in de afgelopen maand waren gepleegd, te achterhalen. Bovendien legt de politie de hand op een stel uiterst moderne inbrekerswerktuigen". Algemeen Dagblad, 1950

Wat te denken van een jonge Belg, die in priesterkleding zijn ouderlijk huis en zijn administratieve baan bij een krant verlaat? Hij doet zich voor als priester en trekt van klooster naar klooster door Frankrijk, België en Nederland, ondertussen diefstallen plegend. Uiteindelijk loopt deze "dolende pater" in het seminarie van Warmond tegen de lamp. (Limburgs Dagblad, 1963)

De eerste vrouwen in de Warmondse politiek

Het eerste vrouwelijke raadslid, tevens leider van het nieuwe politieke verbond *Progressief Warmond*, is in 1974 Liesbeth Dalhuizen-Polano. Zij is in 1979 ook de eerste vrouwelijke wethouder van ons dorp en later burgemeester van Bennebroek (zie foto). Dalhuizen is wegbereider voor alle vrouwen na haar. De eerste vrouwelijke burgemeester van Warmond is Truus Hendrickx-Vlaar. Zij is bestuurslid van de *Rooie Vrouwen* geweest en de eerste PvdA-burgemeester hier. Tot die tijd waren de burgemeesters van KVP/CDA-huize. Ze is de 15^e vrouw die burgemeester wordt in Nederland. Van de vier grote steden in Nederland hebben er nu drie een vrouwelijke burgemeester. En in de gemeente Teylingen waren kort geleden de burgemeester en de wethouders allen vrouwen.

Het einde van Warmonds zelfbestuur

De gemeente Warmond is met 5000 inwoners erg klein. B & W wil dat Warmond een deelgemeente van Leiden wordt. Probleem is alleen, dat zo'n constructie in Nederland helemaal nog niet bestaat! Veel Warmonders zien niets in samenwerking met het *hongerige* Leiden. En Leiden voorziet problemen als zo'n deelgemeente 80-90% van haar eigen bevoegdheden houdt. Warmond geeft uiteindelijk de voorkeur aan een fusie met Oegstgeest, Voorhout en Sassenheim. Maar Oegstgeest wil eerst samen met Warmond en daarna pas met de andere twee, en Voorhout wil zelfstandig blijven. Uiteindelijk gaan Warmond, Voorhout en Sassenheim verder als gemeente Teylingen. De zelfstandige *Gemeente Warmond* met haar eigen gemeenteraad heeft bestaan van 1848 tot 2006.

4. Het sociale midden: Het pleintje bij de pomp

Het pleintje bij de pomp vormt nu het gezellige terras van grand café de Oude School, dat grenst aan galerie De Pomp en het Oude Raadhuis. Was dit vroeger het hart van Warmond? Op de plek van het grand café ligt in de 17e eeuw herberg de Swarte Leeu, later de Witte Swaan genoemd (Dorpsstraat 40). Daarnaast ligt herberg het Wapen van Haerlem (Dorpsstraat 42) en tegenover deze herbergen staat herberg het Wapen van Leyden (Dorpsstraat 33). Drie herbergen aan een plein, dat klinkt als een gezellige boel. We moeten wel een kleine kanttekening plaatsen, want herberg de Swarte Leeu/ Witte Swaan ligt tot aan de Dorpsstraat, van een dorpspleintje is nog geen sprake. Toch is dit in ieder geval in de 17^e eeuw het bruisende centrum van het dorp. Vlakkbij liggen de dammetjes waar de handelaren aanmeren om hun waren aan wal te brengen en wellicht leggen ook de *beurtveren* op weg naar Leiden, Haarlem en Amsterdam hier aan. Dat zal voor extra klanten in de herbergen hebben geleid.

Herberg de Swarte Leeu of de Witte Swaan (voor 1623-ca.1775)

Deze grootste herberg de Swarte Leeu heeft ook het langst bestaan. De herberg heeft '*kamers, keukens, stallingen, en schuur, mitgaders kolv en kaatsbaan en moestuin*'. Aan het eind van de 18^e eeuw is de herberg verdwenen.

Veel herbergen in Holland heten de Roode Leeuw, genoemd naar de Leeuw in het wapen van de graven van Holland. Daarmee maakt een herberg duidelijk dat het een tapvergunning heeft. Later is de Roode Leeuw vijf jaar lang terug te vinden als de zogenaamde '*generaliteits-leeuw*' van de jonge Republiek der Verenigde Nederlanden: een rode leeuw op een gouden achtergrond. Dit verandert al snel in een gouden leeuw op een rode achtergrond. De Leeuw is het symbool van macht, trots en

overwinning en is nog steeds terug te vinden in het wapen van Nederland.

Interessant is dat het bij de herberg om een zwarte leeuw gaat. Een zwarte Leeuw op een zilveren ondergrond siert het wapen van de heer van Alkemade, maar ook de Vlaamse Leeuw is zwart. Deze leeuw staat al op schilden van kruisridders. Is er een band met het huis Alkemade? Of betekent het dat de herbergier van Vlaamse afkomst is? Wie weet?

Warmond is een bolwerk van de remonstranten, *de rekkelijken*, die worden vervolgd door de contra-remonstranten *de preciezen*. Deze *contra-remonstranten* geloven dat de mens al voor de geboorte is voorbestemd om naar de hemel of de hel te gaan. Zij hebben de steun van prins Maurits. De remonstranten denken dat de mens een eigen wil heeft en

zelf invloed heeft op waar hij naar toe gaat. Zij voelen zich beschermd in Warmond onder de katholieke ambachtsheer. Hun kerk staat vlakbij de herberg, op de Straat ter Leede.

De herbergiersfamilie Le Père

Opmerkelijk is dat de twee andere herbergen aan het pleintje, het Wapen van Haarlem en het Wapen van Leyden in handen zijn van de familie Le Père (Le Pair). Deze familie komt oorspronkelijk uit Tourcoing in Noord-Frankrijk. Het gezin bestaat uit vader Jean en moeder Maria en 14 kinderen. Jean is wolkammer in Leiden en woont op de Langegracht, de belangrijkste gracht van de nieuwe wijk van Leiden, die vooral door immigranten en geloofsvluchtelingen wordt bewoond. Vaak zijn het Hugenoten die gevlucht zijn voor de represailles van de Franse koning. Zoon Philippus is in 1598 geboren. Hij is herbergier in Leiden. In 1674 is hij eigenaar van herberg het Wapen van Haarlem in Warmond, op de plaats waar in 1590 al een herberg stond. Hij trouwt twee keer en krijgt 10 kinderen. Zijn oudste zoon is Nathaniel, geboren in 1623. Deze trouwt met Marijtje Gerrits. Samen krijgen ze zes kinderen. Nathaniel is de herbergier van het Wapen van Leyden, de herberg tegenover die van zijn vader dus.

Wapens

Het is niet verwonderlijk dat twee van de drie herbergen letterlijk genoemd zijn naar een wapen, dat ongetwijfeld aan de gevel heeft gehangen. Leiden en Haarlem zijn in die tijd belangrijke steden. Zo'n wapen zegt ook iets over de betrouwbaarheid van de waard.

Met het wapen wordt de hele setting bedoeld met bijvoorbeeld twee leeuwen, kroon, wapenspreuk, en soms een hele draperie. Deze symbolische voorstelling wordt het blazoen genoemd. Vandaar de uitdrukkingen *je blazoen oppoetsen*: iets doen dat goed is voor je reputatie, en *smet op het blazoen*: iets dat je goede naam schaadt. Wat ooit begon als de wapenuitrusting van een ridder is via de afbeelding op zijn schild verworden tot dit uitgebreide wapen. Als wij het nu over het wapen hebben gaat het meestal over het wapenschild dat schildhouders (leeuwen of andere dieren) vasthouden.

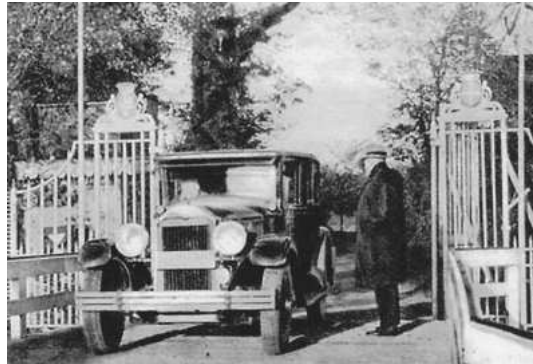

Het Warmondse wapenschild, bestaat uit een zilveren kruis op een blauw veld. De kleuren zilver en blauw zijn oude heraldische kleuren.

Het kruis is een heel oud symbool op wapenschilden. In sommige gevallen wijst het naar deelname van de ridder aan een kruistocht. Het kruis staat natuurlijk symbool voor het christendom, dat vecht tegen de heidenen, met

name de moslims, die het beloofde land en Jeruzalem hebben ingenomen. Op het Warmondse wapenschild staat een Grieks kruis, met armen van gelijke lengte, het klassieke Griekse symbool voor balans en harmonie. Daarna staat dit symbool voor het christelijke kruis. Het kruis is later veelal vervangen door het Latijnse kruis, dat is afgeleid van het kruis van Christus. De *blazoenering* van het

Warmondse wapen is een gouden kroon met drie bladeren en twee parels, de zogenaamde *gravenkroon*. De schildhouders zijn twee gouden leeuwen.

De twee mooiste wapens in Warmond zijn te vinden boven op het bijna 250 jaar oude tolhek. Aan de ene kant het wapen van Warmond gekroond door een gravenkroon met negen parels. Aan de andere kant het wapen van de familie van Limburg Stirum, bewoners van het Huys te Warmont tussen 1844 en 1900, ook met een gravenkroon erboven. De oude grafelijke familie van Limburg Stirum stamt uit Duitsland. Het verschil in kroon geeft de adellijke rangorde aan. Het ijzeren tolhek dateert oorspronkelijk uit de 18e eeuw en is een rijksmonument.

Op het Huys te Warmont woont graaf Leopold van Limburg Stirum. Hij maakt deel uit van het Driemanschap van 1813, ook wel het *Voorlopig bewind* genoemd, dat kortstondig Nederland bestuurt nadat Napoleon is verslagen. De andere twee zijn Gijsbert van Hogendorp, verstokt orangist en aanhanger van de gevluchte stadhouder Willem V, en Frans van der Duyn van Maasdam, kamerheer van de erfprins, zoals de zoon van de stadhouder wordt genoemd. Dit driemanschap nodigt de erfprins per brief uit. Prins Willem Frederik van Oranje landt vanaf een Engels oorlogsschip met een sloep op het strand van Scheveningen onder bescherming van Engelse soldaten. Op 1 december wordt Willem uitgeroepen tot soeverein vorst van Nederland. Hij zwaait vanaf het balkon van het huis van Leopold van Limburg Stirum op het Lange Voorhout het publiek toe en neemt vrijwel direct de regering over. Niet iedereen zal blij zijn geweest met deze georkestreerde machtsovername. De orangisten krijgen eindelijk hun gedroomde koning. De patriotten hebben definitief verloren.

Ook op het timpaan van het Huys te Warmont, boven de voordeur, pronkt een wapen, met daarin de wapenschilden van de familie Van Leyden en familie de Thoms. Pieter Baron van Leyden trouwt met jonkvrouwe Hermina de Thoms. Het wapen boven de voordeur kunnen we dan ook een *alliantiewapen* noemen, waarin beide wapens zijn weergegeven tussen twee wapenhouders.

In de Lakenhal bevindt zich een zeer geërodeerde steen uit het oude Huys te Warmont met een alliantiewapen van Van Wassenaer en van Van Valckenaer onder een helm met twee molenwieken, dat het huwelijk tussen Johan II van Wassenaer van Duvenvoorde en Odilia van Valckenaer in 1570 verbeeldt. Johan is de zogenaamde *admiraal van Warmond*. Hij is aanvoerder van de prinselijke vloot ten tijden van de tachtigjarige oorlog. Bij zijn dood heeft het Warmondse volk als

eerbetoon een grote windvaan in de vorm van een oorlogsschip op de Oude Toren gezet. Het wapen van de Van Wassenaer's kent net als die van Alkemade drie liggende wassende manen, waarvan verteld wordt dat het terug gaat naar de tijd van de kruistochten. De maan is het symbool van de Islam. Het wapen van Van Valckenaer is drie rode ruiten boven elkaar. Andere wapenschilden met het wapen van Warmond zijn terug te vinden boven de voordeur van het Stationskoffiehuis, op het Oude Raadhuis en boven de deur van het Wapen van Warmond, het café-restaurant uit 1895.

De moordaanslag op prins Maurits

In herberg de Swarte Leeu speelt zich een deel van een duister moordcomplot af tegen de autoritaire prins Maurits, zoon van Willem van Oranje. Deze heeft in 1618 zijn tolerantere raadpensionaris Johan van Oldenbarnevelt, onze eerste *premier*, na ruzies laten onthoofden. Van Oldenbarnevelts zonen Willem en Reinier, de laatste woonachtig op kasteel Teylingen, zinnen op wraak. De Bleiswijkse predikant Henric Slatius, een rebelse remonstrant, zorgt voor de kogels en het wapentuig. De pistolen worden in herberg de Swarte Leeu in Warmond overgedragen aan de schutters.

Een grote groep met de pistolen gewapende samenzweeiders komt daarna in herberg de Vergulde Helm in Den Haag bijeen. Het plan is om de prins op 7 februari 1623 bij zijn paleis in Rijswijk dood te schieten. De samenzwering wordt vroegtijdig verraden. Willem van Oldenbarnevelt vlucht naar Brussel. Reinier wordt onthoofd en enkele medestanders gevierendeeld, waaronder David Korenwinder, de vroegere secretaris van Van Oldenbarneveltdt. Later worden vier anderen gearresteerd, onder hen ook predikant Henric Slatius. Zijn lichaam wordt uiteindelijk in het geheim per boot vanaf het schavot in Den Haag meegenomen en begraven in een boomgaard in Warmond. (O. Monumentenboek 2019)

Sinds 1658 heet de herberg de Witte Swaan. Dat klinkt onschuldiger. De herberg is misschien van naam veranderd om niet met deze aanslagplegers te worden geassocieerd. Maar de nieuwe naam is misschien ook niet geheel onschuldig, als we weten dat de in 1672 vermoordde raadpensionaris Johan de Witt ook wel als witte zwaan wordt afgebeeld. De zwaan staat voor zuiverheid en onschuld en in sommige gevallen voor transformatie (van de lelijke eend naar de mooie zwaan).

Bezoeken vooral remonstranten herberg de Swarte Leeu/Witte Swaan? Hij ligt vlakbij hun kerk op de Kerkdam/Kerksloot (nu Straat ter Leede). Deze weg naar de remonstrantse kerk loopt recht op de herberg af. In de Kerksloot kunnen niet alleen schepen met vaten bier voor de herbergen aanmeren, maar ook remonstranten van elders. Heeft herberg Rome of de stad Rome dan een katholieke achtergrond, omdat in Rome de paus zetelt? Of is het een grap: *alle wegen leiden naar Rome*? Het wapen van Haarlem en het wapen van Leyden zijn voor 1700 verdwenen. De Witte Swaan bestaat nog tot 1775. Dan is het gedaan met vertier op deze plaats. Misschien dat de snellere bootverbinding via de Haarlemmertrekvaart overnachting in Warmond onnodig maakt? In ons overwegend katholieke dorp hebben herberg het Tolhek en de stad Rome het langst bestaan.

Hoewel met de bouw van het gemeentehuis (het Oude Raadhuis) het bestuurscentrum verschuift naar het pleintje en later hier met de beste bedoelingen de school met de schoolmeesterswoning is gebouwd, zal het een tijd duren voordat dit stukje Warmond weer gezellig wordt. Menig jonge Warmonder zal hier nog wel in de rekken en touwen zijn geklommen, want de school is lange tijd de plaatselijke gymzaal. Echt vertier vinden we pas veel later weer rond het pleintje.

Het pleintje bij de pomp de laatste 50 jaar

Galerie de Pomp

Het is bijna niet voor te stellen dat Clara Sikking al sinds 1971 haar kunstgalerie op het pleintje heeft, in de oude monumentale schoolmeesterswoning. Een huis zo groot, daar kan ook nog wel een galerie in! Dat denkt de enthousiaste jeugdzorgwerkster als ze het huis huurt. Eerst heet het nog *Het Hoekje bij de Pomp*, later gewoon *De Pomp*. De galerie is dus bijna 55 jaar oud! Wat hebben veel goede amateurs en professionele kunstenaars, vaak aan de hand van een thema, bij haar hun tekeningen, schilderijen, sculpturen en gebruikskeramiek tentoongesteld. Zo zijn de galerie en Clara onmisbaar geworden in Warmond. Daarnaast deed en doet ze nog steeds veel goed werk voor hulpbehoevenden. Ze verzorgt (klei)cursussen, biedt onderdak aan jongeren, organiseert marktjes en muziekvoorstellingen, helpt bij de oprichting van jeugdsoos Het Sloepie en rijdt wat af met haar witte, dan wel rode lelijke eend, en op de fiets. Voor haar vele werk heette in 2011 het plein zelfs 40 weken het Clara Sikkingplein. In

2021 ontvangt Clara de *zilveren barensteel* van de gemeente Teylingen en wordt ze door de wethouder *de Kern van Warmond* genoemd.

Galerie het Oude Raadhuis

Clara Sikking is in 1979 ook een van de initiatiefnemers en oprichters van de Vereniging Het Oude Raadhuis, de vereniging die zich inzet voor het behoud van het oude gemeentehuis aan het plein. Het staat dan nog niet op de rijksmonumentenlijst en heeft wel restauratie nodig. Wat was het een langdurig proces om de gemeente ervan te overtuigen om het raadhuis aan de vereniging te verhuren! Eerst alleen het rechter gedeelte en de kelder, later uiteindelijk het gehele gebouw. Het Oude Raadhuis is ook ingericht als galerie en draait volledig op een enthousiast team van vrijwilligers. De vereniging verzorgt tevens de zomermarkten op het plein. Zonder Clara en Het Oude Raadhuis zou het pleintje er heel anders hebben uit gezien.

De Oude School

De Oude School heeft in zijn bestaan veel verschillende functies gehad. Het begon natuurlijk als de openbare lagere school, die in 1934 is gesloten. Daarna wordt het de plaats van de gymzaal, judolessen, bibliotheek en een galerie. Uiteindelijk is vanaf 2003 horeca in de Oude School gekomen.

Alles bij elkaar geeft dit het pleintje bij de pomp heel wat levendigheid. Het is daarom niet gek dat veel mensen dit het hart van Warmond noemen. En bedenk dat dit nog niet eens zo lang geleden tot stand is gekomen door het doorzettingsvermogen en het enthousiasme van zovele Warmonders. Het pleintje is een succes dat door alle Warmondse gedragen wordt.

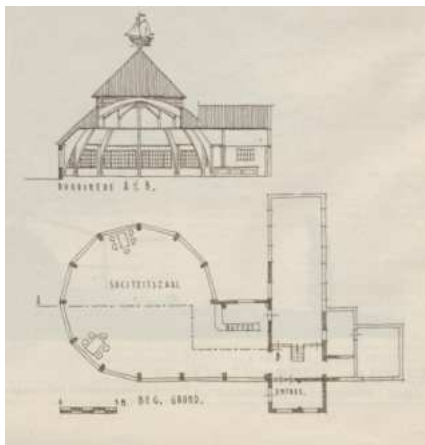
5. Spil van de Kaagweek: de Kaagsociëteit

Voor de komst van de Kaagsociëteit liggen een boerderij in de Zweilanderpolder (foto) en boerderij De Eenzaamheid in de Zwanburgerpolder gebroederlijk tegenover elkaar.

“Wij komen nu op het Kagermeer met het typisch dorpje de Kaag aan den oever. Op het eiland ligt de boerderij “De Eenzaamheid”, waar

we een ogenblik stil lagen. De boer, die deze eenzame hoeve bewoond, begreep wat dat betekende: hij verscheen even aan den waterkant en zette zich voor zijn bootje in postuur en zoo werd hij met zijn hoeve fluks in beeld gebracht. Menig passagier gaf den wensch te kennen hier wel eens een weekje te willen logeren om de eenzaamheid daar te helpen verbreken. De boerin, die aan de deur stond, zag er vriendelijk genoeg uit, om het eens te wagen voor een dag of wat”. Leidsch Dagblad, 1906

De Kaagsociëteit is het verenigingsgebouw van de Koninklijke watersportvereniging de Kaag die in 1910 is opgericht. In 1917 kocht de vereniging een boerderij in de Zweilanderpolder, oorspronkelijk een 17-eeuwse scheepsmakerij, om te verbouwen tot de Kaagsociëteit. De kenmerkende grote koepelzaal uit 1931/32 maakt door de grote ramen verbinding met het landschap buiten en geeft goed zicht op de Kagerplassen. De stijl doet denken aan de Amsterdamse school. Het gebouw is een rijksmonument, evenals de starttoren uit 1921 en de bloembakken. De starttoren, naar ontwerp van architect Elout, is het eerste betonnen gebouw,

in art decostijl, in Nederland en doet dienst als commandotoren tijdens zeilwedstrijden

“Op een afgelegen plek, aan den driesprong van de Zijl, Zijp en Zweiland ligt als een landelijke idylle de boerderij-sociëteit de Kaag. Zij ligt daar schijnbaar eenzaam en verlaten, maar de werkelijkheid is anders. Vooral in de Kaagweek is deze voormalige boerderij een geliefd trefpunt, waar vrolijkheid en vreugde hoogtij vieren”. “....De molen van Arie Cozijn (Zwanburgermolen), de stoere bewaker van de Warmondse havens, dient voor duizenden watersporters als baak en een kompas.....”

Gids voor Warmond, 1934, foto: archief Leiden, 1933.

“Druk was het op dezen Kaagweek-zondag, overstelpend druk. Aan de Kaagsociëteit waren er geen kelners genoeg om alles aan te slepen en “Anton”, joviaal gastheer van de sociëteit, werd totaal “leeggegeten” en Warmond was ‘s avonds ook al uitverkocht”. De Watersport, 1929

De Kaagweek begin 20^e eeuw

Door zijn ligging tussen de grote steden en door zijn treinstationnetje is Warmond begin 20^e eeuw de uitgelezen plek om van daaruit de Kagerplassen te bezoeken.

"...Immers, Warmond wordt erkend als de plaats, die wat ligging aangaat, de schoonste gelegenheid biedt tot beoefening van watersport. Friesland heeft weliswaar zijn prachtige meren, maar die zijn veel te afgelegen. Warmond echter ligt te midden van de Hollandse groote steden, gemakkelijk en spoedig bereikbaar voor Amsterdammers, Rotterdammers, Hagens, Leidenaars, Delftenaars, Gouwenaars enz. En wat water en landschap aangaat behoeft

Warmond voor de Friesche meren heus niet onder te doen, want de vlakte van Kagermeer met zijn omgeving vormt een karakteristiek echt Hollandsch waterschap, waar reeds de 17^e-eeuwse schilder Jan van Goyen eenige zijner beste schilderijen maakte. We herkenden direct het Kagermeer en we zagen hoe na verloop van drie eeuwen daar alles onveranderd is gebleven".

Leidse Courant, 1910, foto: archief Leiden, 1928

Veel bezoekers van de Kaagweek komen met de trein in Warmond aan en gaan met een boot naar de Kagerplassen. Ze kunnen ook op de rondvaartboot stappen met buffet en muziek aan boord. Kaartje voor de eerste klasse kost f 1, voor de tweede klasse f 0,75:

"Rondvaart over de Kagerplassen met het Luxe Stoomjacht "Kagerplassen ", mooiste gelegenheid tot bezichtigen der Zeilwedstrijden. Afvaart Haven Warmond naast Rest. Meerrust om 12, 2, 4, 6 uur dagelijks ". Haagsche Courant, 1933

Vanuit heel Nederland varen schepen, sommige zeilboten slepend, naar de Kagerplassen voor de wedstrijden. Hoogtepunt is de regenboogwedstrijd tussen Holland en Friesland. De Kaagweek is later gesplitst in *de Natte Kaagweek* op de plassen en *de Droge Kaagweek*, het jaarlijkse dorpsfeest met kermis en allerlei activiteiten. De (Natte) Kaagweek is de oudste wedstrijdrijdweek van Nederland en wordt sinds 1918 jaarlijks eind juli georganiseerd.

"De Kaagweek, georganiseerd door "de Kaag", is het grootste watersportevenement, dat ons land kent. In de derde week van juli, als de groote vakantie is ingegaan, van vrijdag tot dinsdag, komen honderden liefhebbers van de watersport hier aan de Kagermeren tezamen. Dan kruisen tientallen vaartuigen over het water. Vorstelijke motorjachten en raceboten, scherpe jachten en jollen, kano's en wherry's, ja de wonderlijkste

woonschuiten en de vreemdste pieremagoggels, koersen dan over de blauwe meren. Dan heerscht er een opgewekte drukte op het water, maar ook in de jachthavens, op het terrein van de Kaagsociëteit en in de dorpsstraten van Warmond". Wij trekken door Zuid-Holland, 1935, foto: archief Leiden, 1933

Storm op de Kagerplassen

Bij storm kunnen de Kagerplassen levensgevaarlijk zijn:

“Donderdagavond om 6 uur is tijdens den storm, in het Zweiland te Warmond een groote schuit gezonken, van Van Bemmelen uit Stompwijk. De sleepboot “Zwaluw”, daar voorbijkomende, heeft de opvarenden gered en in den mast van het gezonken schip een rood licht gehangen. Het vaartuig ligt even buiten het vaarwater”. Rotterdamsch Nieuwsblad, november 1914 Aan boord waren: de schipper, zijn vrouw en de knecht.

In een novemberstorm in 1940 valt zelfs een slachtoffer te betreuren:

“Twee inwoners van Warmond, namelijk de 15-jarige Welsink en zijn zwager de heer Beugelsdijk, die in een roeiboot van Sassenheim huiswaarts keren, hadden het ongeluk dat ten gevolge van den hevigen storm de boot omsloeg. Beiden raakten te water. De heer Beugelsdijk slaagt erin om tijdig de boot te grijpen, maar de jeugdige Welsink verdween onmiddellijk in de diepte, om niet meer boven te komen. De heer Beugelsdijk deed nog pogingen zijn metgezel te redden, doch slaagde hierin helaas niet. Het slachtoffer was eerst 15 jaar oud”. Leidsch Dagblad, 1940

Kaagweer

Tijdens de zeilwedstrijden van de Kaagweek wil het nog wel eens spoken, met regen en storm. Dit typische “Kaagweer” is een begrip bij zeilers:

“Een dikke, grijze lucht en een stevige storm maakte de vaart nu niet bepaald tot een pleziertochtje. In Warmond werd even vastgemaakt bij de jachthaven, eenige passagiers kwamen aan boord en toen gingen we voor den wind verder naar de Kaag. Het was echt Kaagweer en reeds hoorden we mompelen: waarom nu weer de Kaag was gekozen voor die wedstrijden: “daar weet je immers van tevoren, dat je slecht weer zult treffen”. De Kaag zag er niks gezellig uit. Er stonden witte kopjes op het water, dat aan

lagerwal metershoog opspatte. Tegenover de Sociëteit lagen een vijftigtal jachten met de neus in het riet, terwijl eenige andere schepen een ligplaats hadden gevonden aan en bij de steiger van het clubterrein”.

Ons element, 1923 (afbeelding: Piet van Boxtel, zeilbootjes op de Kaag, Simonis en Buunk)

Tijdens de Kaagweek van 1930 slaat in een storm het tentdoek van de grote feesttent wild op en neer:

“Maar binnen trok niemand er zich iets van aan. “The Melody Makers” hielden er de stemming in er werd gedanst en gehost, totdat..... met een klap het dekzeil los scheurde”.

Tenten worden verwoest, en de slaappleatsen in Warmond en de Eenzaamheid zijn opeens niet meer bereikbaar en er zit niets anders op dan dat de daklozen in de Kaagsociëteit zelf overnachten.

Jeugd op de Kagerplassen

Schoolmeester Cornelis Johannes Kieviet is de schrijver van de bekende jeugdserie Dik Trom. Zijn jeugdboek *de Woelwater*, uit 1924, laat hij voor een deel afspelen op de Kagerplassen en ook Warmond speelt een bescheiden rolletje. Een boek vol avontuur en jeugdige onschuld. Het gaat over drie vrienden van de HBS die aan het begin van de vakantie met de Woelwater, een 10 m lange luxe motorboot met een 35 pk motor, een week op pad mogen. Ze beginnen op de Zuiderzee, maar niet alleen. Natuurlijk gaat een stuurman en een kokkin/moeder mee. Samen met een, wat verdachte, incognito rechercheur die later aan boord komt, proberen zij een grote geldddiefstal op te lossen. De dieven verstoppen zich met een snelle boot tussen de drukte van de roei- en zeilwedstrijden op de Kagerplassen. En treffender dan Kieviet kan niemand deze in heel Nederland bekende wedstrijden beschrijven:

“En toen zij op het meer zelf aankwamen, waren zij verrast over de vroolijke drukte, die daar heerschte. Overal, waar zij ook keken, zagen zij mooie motorboten, die lustig de golven doorkliefd, stoomboten met wel honderden vlaggetjes van allerlei kleur en teekening versierd, wherry's, waarin studenten, geheel in het wit, hun kracht en behendigheid toonden, en vlugge zeiljachten, die met hun blanke zeilen wel meeuwen geleken, die over het breede watervlak scheerden. En op verschillende plaatsen waren geplatboomde vaartuigen, waarop muziekkorpsen hadden plaatsgenomen, om door hun schetterende hoornmuziek de duizenden mensen, die de feesten bijwoonden, in een vroolijke stemming te houden “. De woelwater, hoofdstuk 11, C.J. Kieviet

In Warmond ontspint zich de plot. Vanuit het postkantoor stuurt de rechercheur een telegram naar Antwerpen en uiteindelijk wordt zelfs de burgemeester van Warmond ingelicht. Waar doet dit verhaal toch aan denken? Zouden die drie Amsterdamse inbrekers, die 25 jaar later met een gestolen boot diefstallen plegen, als kind het boek van Cornelis Kieviet hebben gelezen, of juist niet?

Verder valt in het boek op hoe de Kagerplassen in trek zijn bij jongeren, zoals ook het AD schrijft:

“Werkelijk, zolang het animo der jeugd vooral voor de zeilenrij zoo groot blijft en steeds groter blijft worden, is er geen reden tot klagen.” 1931.

Er zijn zeeverkennerkampen en zomerkampen van de Vereeniging ter Bevordering van Watersport onder Jongeren en zeilcursussen en wedstrijden.

Op Kaagdorp wordt in 1934 jeugdherberg *De Trekschuit* ingericht in een leegstaande school, met gevolg dat al snel nog meer jongeren uit binnen- en buitenland de Kagerplassen bezoeken. De Trekschuit heeft tot 1990 bestaan:

“De opening van deze jeugdherberg kreeg buitengewone kleur doordat niemand minder dan Richard Schirrmann, de geestelijk vader van de jeugdherberg-gedachte daar sprak” Friesch Dagblad 1934

De socialistische onderwijzer Schirrmann ziet dat er grote behoefte is aan goede goedkope logeergelegenheden en internationale ontmoetingsplekken voor rondtrekkende jongeren, maar stopt met zijn beweging na mot met de nazi's.

Zeilen in de oorlog

“De eerste zeilontmoeting is de beroemde Kaagweek, die op 19 juli een aanvang nam. Motorboten mochten niet varen en toch startten een tweehonderd jachtjes, die zich door beurtschippers uit alle delen van Utrecht, Noord- en Zuid-Holland naar Warmond hadden laten slepen. Het was een wonderbaarlijk hoog aantal, omdat ook in vorige seizoenen de deelneming doorgaans niet veel groter was. En dan de plezierzeilers! Hun vloot was stellig even talrijk als vroeger....” Het volk, 1940

Het is spannend of de Kaagweek van 1941 ook door kan gaan. Schiphol, van strategisch belang en zwaar bewaakt, mag één keer door zeilers worden gepasseerd. In 1940 was dat nog verboden. In het nieuwe benzineloze tijdperk varen de motorboten niet meer, alleen die van de politie. Het is niet toegestaan om in de openlucht te slapen, ook niet in tenten of de zeilboten. Deelnemers die dichtbij wonen kunnen met de trein of bus naar huis. Maar waar slaapt de rest?

“Het bestuur van de Vereniging heeft verscheidene inwoners van Warmond bereid gevonden den zeilers onderdak te verschaffen in kamers, schuren, loodsen en op zolders “.

Leidse Courant, 1941

In 1942 volgt de 25^e Kaagweek met een recordaantal inschrijvingen. Er is veel behoefte aan ontspanning en plezier. Tegelijkertijd deporteren de Duitsers de eerste Joden. De Kaagweek van 1943, 1944 en 1945 gaan niet door. In 1943 zijn nog twee dagen wedstrijden en in 1944 zeillessen:

“Leert vlug en veilig zeilen onder deskundige leiding met verschillende types zeiljachten op de Kagerplassen. Afvaart en terugkomst in aansluiting op de treinverbinding met Warmond. Week zeilcursussen in uw vakantie. Hotels en pensions in de omgeving”. De Zuid-Willemsvaart , 1944

Op 8 september 1944 wordt burgemeester Ketelaar gefusilleerd bij de Oude Toren. In het overlijdensbericht klinkt niets door van de ellende van oorlog, en de woede en het verdriet van de familie én Warmonders over deze laffe misdaad. Het meldt alleen:

“Heden overleed plotseling, tot onze diepe droefheid, onze dierbare man, vader en zoon”.

De hongerwinter

In de hongerwinter van '44-'45 trekken veel stedelingen met handkarren, fietsen en kinderwagens langs Warmond richting de Haarlemmermeer, op zoek naar voedsel bij de boeren. De zoektocht naar eten begint al eind september. Vaak ruilen de voedselzoekers tafelzilver, linnengoed en sieraden in voor aardappelen, bonen, graan en kaas, en later resten alleen nog suikerbieten en tulpenbollen. Mevrouw Nypels laat op vrijdag extra koken voor de vermoeide reizigers, die in haar bijkeuken op buitenplaats Vroenhof mogen bijkomen. De twee oudste dochters van mevrouw Nypels, Kitty (20) en Lily (18), gaan met de zeilboot naar de Haarlemmermeer. Later maken ook Jan de chauffeur, Piet de tuinman en dochters Lily en Marijke/Mije (16) een moeizame tocht met de roeiboot, met daarachter een grindschuit, om suikerbieten te gaan halen. Op de terugweg moeten zij door het stormachtige weer de grindschuit met bieten achterlaten bij het Norremeer. De volgende dag hebben zij de schuit opgehaald. Van de suikerbieten maken ze stroop en *bami*, die akelig zwaar op de maag ligt.

De wederopbouw

In juni 1945 rijden de eerste personenrijtuigen over het spoor. Verstoppt tussen goederenwagens rijden een Belgische en een Duitse wagon mee langs Warmond:

"... Wij voelden ons als kinderen voor het eerst "in het spoor". En werkelijk, het was een geheime trein. Alleen de broer van de machinist Zus en de vriend van seinhuishwachter Zo waren ingewijd, vandaar, dat slechts kleine clubjes passagiers op de tussenstations onze komst afwachtten. Het was weer volkomen nieuw, die eerste treinreis. "Kijk, de inundatie is drooggevallen. Daar heb je Warmond. Ze zeilen alweer" zagen we en vol interesse begluren wij de Bollenstreek. Het publiek langs de lijn

zwaaide verbouwereerd naar ons passagiers... "

Het vrije volk, 1945

In 1946 gaat de Kaagweek opnieuw van start. Een bootdienst vanaf het station van Warmond brengt je als vanouds naar het startterrein. In het voorjaar van 1947 wordt de in 1944 verwoeste spoorbrug over de Leede hersteld. De treinen rijden aanvankelijk over een houten noodbrug.

Koninklijk bezoek

In 1946 krijgt de eerste Kaagweek na de oorlog onverwachts bezoek van prinses Juliana, prins Bernard, prinses Beatrix en prinses Irene. Het bezoek is door menigeen al verwacht. Prins Bernhard, in *badkostuum* filmt zijn familie op het zonnedek van motorboot *Zomerland* van de heer Menten uit Warmond. Het is stampvol met mensen in en rond de Kaagsociëteit, die zich verdringen om een glimp van het prinselijk paar op te vangen. In 1959 wordt prinses Beatrix lid van de *KWV de Kaag* en in 1960 bezoekt koningin Juliana zelf de Kaagweek met haar motorjacht *Piet Hein* bij het vijftigjarig bestaan van de vereniging. Op de Gemeentehaven in Warmond neemt de koningin een aubade van schoolkinderen in ontvangst. Daar krijgt de koningin ook twee dozen kaarsen van de twee Warmondse kaarsenfabrieken en een 9 kg wegende boeren Leidse kaas. (Fotos: Anefo, 1960)

In 1976 brengen prinses Beatrix en prins Claus, na een dagtochtje over de Kagerplassen, een werkbezoekje aan Warmond en Meerrust. Heel Warmond heeft gezorgd dat het dorp er netjes uitziet. Maar bij de familie B. in de Oranje Nassaulaan wordt bijna een inval gedaan door politie en marechaussee, omdat een anonieme tip is binnen gekomen, dat vanuit het huis een protestactie tegen het opheffen van de zelfstandige gemeente Warmond zou worden georganiseerd bij bezoek van de prinses en prins. Met de toezegging dat het een rustige actie zal zijn, is de kous af. (L.D. 1976)

Nozems en de Kaagweek

In 1958 zijn maatregelen nodig tegen verstoring van de Kaagweek. De sluitingstijden van De Bontekoe en Het Kompas worden vervroegd, tot luid protest van beide cafébazen, die later op de avond juist meer omzetten: *"ik mis precies die uren waarin het geld het hardst rolt"*. Door het verbod op live-muziek blijft de jukebox over, maar die is *"berooft van zijn opwindende ingewanden als rock-'n-roll, swing en Jitterbug"* van bv. Little Richard, Chuck Berry, Elvis en Jerry Lee Lewis. In het weekend zijn de jukeboxen zelfs uit gezet. De beide cafébazen doen dit, omdat anders onvermijdelijk geswingd wordt en er geen controle is of ook jongeren onder de 18 hun etablissement binnenkomen. Ze

zijn vooral bang voor meer ongeregelde heden. De nozems zijn *"na het dansen zo door het dulle heen, dronken en brooddronken, dat ze in het dorp bloempotten vernielden, tuintjes verwoesten en het toilet van de Bontekoe en het kompas kapot maakten en bierglazen aan stukken gooiden of stalen"*.

En verder mogen minderjarigen van verschillend geslacht, buiten gezinsverband en zonder toezicht, niet met elkaar op een boot overnachten. *"Waar we bepaald niet om verleggen zijn in het nachtleven, zijn de nozems, die hierheen komen op bromfietsen, fietsen, scooters, motoren, in auto's en soms in zeilboten om hier de boel op stelten te zetten"*. Niet dat de politie streng gaat handhaven, maar om ze in ieder geval een wapen te geven om op te kunnen treden, wanneer dat nodig is. *"Als mijn kennissen mij vragen, of zij hun kinderen met of zonder zeilboot naar de Kaagweek kunnen sturen, dan geef ik hun de raad dat niet te doen"* aldus burgemeester Kolfshoten van Alkemade.

De burgemeester van Warmond, Von Fisenne, vindt de verordening een machtig wapen tegen *"moreel en seksueel notoir verkeerde handelingen"*. De gemeente neemt de verordening van de Kaag over uit angst voor nozems die naar Warmond komen. Burgemeester Kolfshoten zegt verder: *"Laten de ouders hun kinderen niet zonder meer naar de Kaag sturen, terwijl zijzelf naar Zwitserland gaan"*... en

"We hebben al verscheidene malen het verzoek gehad, minderjarige dochters op te sporen. De Kaag moet geen tehuis voor onbehuisten worden". Het Parool, 1958 foto: Anefo, 1967

In 1959 neemt de Kaagsociëteit afstand van de gebeurtenissen op het Kaageiland en zegt dat de Kaagweek een *"zeilfestijn"* is, dan nog het grootste watersport evenement van Nederland. De jongeren die naar de Kaag komen zeilen zelf meestal niet. De Kaagweek hoort *"harmonieus"* te zijn. Tussen de organisatie en de cafébazen wordt afgesproken dat ongewenste herrieschoppers worden verwijderd, zodat de zeilers een *mooie Kaagweek* hebben.

De nozems zetten zich af tegen de normen en waarden van hun ouders en worden omschreven als *probleemjongeren*. Het zijn veelal jongeren uit de arbeidersklasse die emanciperen. Zij ontwikkelen de eerste vorm van jeugdcultuur. Een studie naar de nozems concludeert dat: *"niet de losgeslagen jongeren het probleem vormen, maar de bekrompen ouderen, door de toelaatbaarheidsgrenzen voor het gedrag van de jeugd zo nauw te trekken"*. Krantz en Vercrujse, 1959

De Natte Kaagweek: de laatste 50 jaar

De Kaagweek boet steeds meer aan populariteit in. De trein stopt niet meer bij Warmond. De zeilers en toeristen slapen niet meer in hotelletjes of bij mensen thuis. Verdwenen zijn de watersporttoeristen die in grote getale de Dorpsstraat en restaurantjes in het dorp overspoelen. Ex-burgemeester De Vreeze van Warmond, voorzitter van de KWV "de Kaag" vertelt in 1988 hoe kostbaar het organiseren van de zeilweek is voor de vereniging. Een ander probleem is het gestaag dalende aantal deelnemers; hij herinnert zich nog de dagen,

dat er 700 zeilers meededen. In 1988 zijn dat er slechts 300. De gewone Warmonders vinden de zeilers volgens De Vreeze *elitair*. Hij hoopt dat *zijn brug* naar Koudenhorn ook een *brug van Warmond naar de natte Kaagweek* zal zijn voor de dorpelingen. Of dat gelukt is, laten wij aan de Warmonders. 1973: *Erfgoed Leiden, brug: Koudenhorn.webnode.nl*

De huidige Kaagweek duurt vier dagen met zeilwedstrijden, roeiwedstrijden en feest. 2025 is al de 103^e editie. Ieder jaar strijden de ranke kostbare regenbogen om de Jeneverboomtrofee, de eerste prijs van het totaalklassement.

"Boven op den koepel van de Kaag-sociëteit prijkt een koperen model van een Regenboogjacht als windwijzer, een geschenk van den voorzitter van "De Kaag". Deze windwijzer brengt in het gebouw een wijzer in beweging, die op een kompasroos voor alle daar aanwezigen de windrichting aangeeft. Een keurig stukje werk - zoowel het model als de overbrenging naar binnen."
Noordelijk Sportblad, 1932

De schipper die in het totaalklassement als laatste over de streep komt krijgt een *niet al te mooi olieverfschilderij* van de Jeneverboom. Deze boom staat eenzaam aan de dijk van de kleine Hemmeerpolder bij het water van de Sprietlaeck. De eerste boom staat hier in ieder geval al in 1910. Kort geleden is weer een nieuwe Jeneverboom, een eik, geplant. De vierde boom op rij. Het genootschap van de Jeneverboom opent ieder jaar het watersportseizoen met een glaasje *Warmonds Kaagwater*, jenever, onder de Jeneverboom. Eenmaal leeg wordt de fles traditiegetrouw in de boom gehangen. (Bron: André van Noort)

In 1965 krijgt Zeil-, Roei- en Motorsport-Vereeniging "de Kaag" eindelijk het predicaat Koninklijk en verandert de naam in Koninklijke Watersport Vereniging "de Kaag", al snel door intimi trots "de Koninklijke" genoemd. Daar hoort een kleine kanttekening bij, want de twee andere belangrijke watersportverenigingen van ons land, in Sneek en Loosdrecht, krijgen dit predicaat al in 1925 en 1937. KWV de Kaag heeft nog steeds warme band met het Koninklijk Huis.

De Kaagweek is niet meer zo bekend als 100 jaar terug. Oude concurrent *De Sneekweek* duurt zes dagen en is nu het grootste Europese zeilevenement op binnenwater en heeft de Kaagweek ruimschoots ingehaald. Sneek trekt veel fanatieke watersporters én jongeren die komen feesten.

Van kermis naar Kaagweek

De oprechte Haerlemsche Courant spreekt in 1684 over *de jaerlijkse Kermis van de vrye Heerlijckheyt van Warmond* die *aenvang sal nemen op Sondag den eersten Oktober*. Veel dorpsfeesten vinden traditioneel in het najaar plaats. De boeren vieren dat de oogst binnen is, en dat daarmee het harde werken ten einde is. Het feest luidt ook het begin in van de slachttijd en de koude donkere winter. En misschien ontmoet je op de kermis jouw toekomstige ega of win je een prijs?

Jan Steen, dorpsfeest te Warmond, 1660

Gerrit Nieuwerkerk, castelein in het Regthuys en Herberge Romen, zal op Woensdag van de Warmonder Kermis, den 8 October 1777, laten verkaatsen een extra Zilveren KAATSBAL, en op den volgende dag, zynde Donderdag, een fraaye Zilveren kolf laten verkolven. Leydse courant 1777

In 1889 besluit de gemeenteraad dat de kermis plaatsvindt op de eerste zondag van september.

Warmond, Kroningsfeesten-kermis 7 en 8 september (de kroning van Wilhelmina):

Houders van nette wafel-, poffertjes-en beignetskramen, carrousels, schiettenten enz., die voor ene plaats op het feestterrein in aanmerking willen komen worden verzocht zich schriftelijk te wenden tot den penningmeester der feestcommissie.

Het nieuws van de dag, 1898

Vanaf 1914 wordt de kermis uitgesteld en in 1920 definitief afgeschaft. Dit is een vurige wens van de Nederlands Hervormde Kerk: een kermis op zondag, op de Baan tegenover de kerk, dat kan toch niet. Maar van echte afschaffing komt het in dit katholieke dorp niet. Er komt een tweedaags feest met volks- en kinderfeesten, harddraverij, *draaimolens*, *poffertjeskramen* voor in de plaats. Bij deze *Warmondse Feesten met kermis, muziek, ringrijderij, vuurwerk en vlootschouw* speelt water ook een rol.

Kaagweek betekent vrolijkheid in het dorp én op het water, in juli aan het begin van de zomervakantie. Voor de oorlog organiseren de vrijwilligers van het Oranjecomité de feesten. Sinds 1946 zorgt de Stichting, later Vereniging voor Warmondse feesten, VWF, voor de Kaagweek. Nu is de Kaagweek weer eind juni en staat alweer een tijdje los van de Kaagweek op het water. Dit jaar is De Kaagweek afgelast vanwege de NAVO-top. In het verleden is dat vaker gebeurd, vooral bij cholera- en tyfusepidemieën. Hoewel de interesse voor de kermis op de Baan afneemt, hopen wij dat het dorpsfeest, georganiseerd voor én door de Warmonders, volgend jaar weer doorgang vindt. Een feest zo oud, dat wij zijn oorsprong niet kennen. De traditie van voorjaars-, najaars-, en midwinterfeesten stamt uit voorchristelijke tijden. Je ziet hen terug in ons paas, kerst- en dorpsfeest.

Tenslotte: Het hart van Warmond

We hebben vijf locaties in dit boekje besproken: de Oude Toren, het Huys te Warmont, het Schoutenhuis met het rechthuis, het pleintje bij de pomp en de Kaagsociëteit.

De keus voor deze locaties is niet alleen ingegeven door hun historische functie, maar ook doordat het vaak rijksmonumenten-complexen zijn met apart beschermde onderdelen. De keus is ook kunstmatig. Want is het dorp niet ontstaan als boerengemeenschap met zijn polderlandschap en zijn boerderijen? Hoort niet ook de geschiedenis van beide kloosters en het seminarie bij de Oude Toren? En is de Kaagsociëteit wel zo belangrijk, als de watersport zich vooral afspeelt op de plassen zelf? En speelde het leven zich niet vooral rond de Dorpsstraat af met zijn winkeltjes en werkplaatsen?

Nog niet zo lang geleden zat bijna iedereen in Warmond in zijn of haar eigen katholieke, protestantse of liberale bubbel. Naar de kerk en school gaan, en sporten en plezier maken deed je met gelijkgestemden. Verspreid door de Dorpsstraat lagen tal van winkels. Meerdere bakkers, slagers, groentemannen en melkboeren, netjes verdeeld tussen katholiek of protestant. Je hoefde voor je dagelijkse boodschappen het

dorp niet uit. Het pleintje bij de pomp had nog geen galeries en geen terras, maar op straat waren veel meer mensen. Nu is slechts een handjevol winkels over. Het is rustig op straat. Maar, of en wat je gelooft is minder belangrijk en iedereen gaat met iedereen om.

Het Hart van Warmond hebben wij niet kunnen vinden. Als je het kinderen vraagt, zullen ze zeggen dat Albert Heijn en Koudenhoorn het centrum zijn, want *daar zie je altijd zoveel mensen*. Veel Warmonders beschouwen het pleintje bij de pomp als het hart van het dorp. En toch, de Oude Toren blijft een indrukwekkende en mystieke plaats. Het Huys te Warmont heeft veel van zijn grandeur behouden. En met de galg in herinnering en een glaasje wijn in de hand kijken we nu anders naar het Schoutenhuis en Rechthuis. Bij de Kaagsociëteit voel je nog iets van haar oude voorname glorie.

Maar ook de andere monumenten als de kerken, de huizen en buitenplaatsen, de molens en de boerderijen aan het water maken van Warmond bij uitstek een monumentaal en veelzijdig dorp.

Wat al deze plaatsen verbindt zijn de hardwerkende vrijwilligers, die zich met hart voor Warmond inzetten voor het behoud van onze monumenten en ons mooie historische dorp. Zonder hen zou het dorp, zoals we het nu kennen, niet kunnen bestaan. Zij zijn het Hart van Warmond!

Veel plezier en tot volgend jaar!